

gustav janouch

kafka ile konuşmalar

bilgi yayınevi

BİLGİ YAYINLARI : 19
DENEMELER DİZİSİ : 2

Birinci Basım
Mayıs 1966

BİLGİ YAYINEVİ
Sakarya Caddesi No. 8
Yenişehir, Ankara
Tel.: 17 74 03 - 17 89 30

Gustav Janouch

Kafka ile Konuşmalar

Türkçesi
A. Turan Oflazoğlu

Bilgi Yayınevi

Kapak düzeni: Ozan SAĞDIÇ

Babamın anısına

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ . 1966

ÖNDEYİŞ

Yazar Franz Kafka ile 1920 de tanıştım. 1926 da, Ludwig Vrana'nın çevirdiği ve Josef Florian'ın yayınladığı *Değişim* adlı öykünün Çekçe baskısına yardım ettim.

1926 nın yaz aylarında, *Köy Hekimi* adlı kitaptan Josef Florian için altı öykü çevirdim. Bu çekçe çevirilerden ancak biri basıldı; o da, Alman ressamı Otto Coester'in *Değişim*'in konusu üstüne yaptığı altı gravürlük bir diziye öndeyiş olarak 1929 da yayınlanan *Düş* adlı öyküdür.

Josef Florian benden, günlüğümde Franz Kafka üstüne yazılmış düşünceleri, notları düzenleyip Çekçe basılmak üzre hazırlamamı da istemişti.

Ben de, çeşitli defterlerden ayrı yapraklara dek, günlüğümdeki ilgili yerleri yazıp Çekçe metni Josef Florian'a vermiştim. Ama Josef Florian'la aram açıldığından, notlarım bir türlü yayınlanmadı.

Derken, ikinci dünya savaşının acılarıyla bugünün karışıklığında ve dertlerinde doruğuna ulaşan uzun, tedirgin dolaşma yılları başladı. Öldürücü korkular yaşadım, işkencelere uğradım, hapis yattım; hayvanca açlıktan, pislikten ve soğuktan, memurların aptalcasına

taşyürekliliğinden ve görünüşte anlayışlı, örgütlenmiş bir dünyanın temel ilkesi olan kargaşadan çekmediğim kalmadı: Kafka'nın o alacakaranlık gölgeler ülkesi, kişinin her zamanki günlük gerçeği olup çıkmıştı.

Bir gün bana şöyle dediğini hatırlıyorum: "Kulakların belli bir öykü için olgunlaşması uzun yılların geçmesini gerektirir çoğu kez. Ama insanlar – anamız babamız, genel olarak, sevdiğimiz ve korktuğumuz her şey – biz onları iyice anlıyamadan, ölmek zorunda kalırlar."

Yine Franz Kafka'nın sesini işittim, yazanesini, masasını, pencerenin gerisinden de, o eski Prag oteli *Zum goldenen Fassan*'ın sarı duvarını gördüm.

Yıllar önce Josef Florian'a verdiğim metni hatırladım; kendi evimle dostlarımın evlerindeki kitapları, kâğıtları arayıp taradım, nicedir yitik temiz nüshanın Çekçe – Almanca ve Almanca – Çekçe taslaklarını buldum. Tuhaf bir yabancılığı olan, yine de öylesine bildik bu satırlar arasından, yirmi ikisini geçmiş görüntüm belirdi karşımda. Olgunlaşmamış çok şey vardı. Bazı ayrıntıları yer yer değiştirmek isterdim; ama uzun boylu Franz Kafka'nın hafif öne eğik gölgesi, o çocuksu gözlerde olduğu gibi duruyordu.

Bu yüzden, eski anılarımı seçmekle, düzenleyip temize çekmekle yetindim.

Haziran, 1947, Prag Gustav Janouch

1920 Martının sonlarına doğru bir gün, akşam yemeğinde babam bana, ertesi sabah yazanesine uğramamı söyledi.

"Şehir kitaplığına gitmek için, okulu nasıl sık sık astığını biliyorum" dedi. "Onun için yarın bana gel. Hem temiz giyin. Birini görmeğe gideceğiz."

Birlikte nereye gideceğimizi sordum.

Bana öyle geldi ki, merakım hoşuna gitti. Ama hiç bir açıklamada bulunmadı.

"Soru sorma" dedi. "Merakı bırak da, sürprize hazırla kendini."

Ertesi gün, öğleden az önce, İşçi Kaza Sigortası Kurumunun üçüncü katındaki yazanesine vardığımda, babam beni tepeden tırnağa iyice gözden geçirdi, masasındaki orta çekmeceyi açtı, üzerinde *Gustav* yazılı yeşil bir dosya çıkarıp önüme koydu, beni uzun boylu süzdü

"Niye ayakta duruyorsun?" diye sordu az sonra. "Otursana". Yüzümdeki kaygılı görünüş, gözkapaklarını hafif bir yaramazlıkla kısmasına yol açtı. "Korkma, sana kızacak değilim" diye başladı dostça. "Arkadaş gibi konuşmak istiyorum seninle. Baban olduğumu unut da, beni dinle. Şiir yazıyorsun."

Önüme bir hesap pusulası çıkaracakmış gibi baktı bana.

"Nerden biliyorsun?" diye kekeledim. "nasıl anladın?"

"Kolay" dedi babam. "Elektrik kâğıdı her ay pek yüklü geliyor. Sarfiyatımızdaki artışın nedenlerini aradım, odandakı ışığın gece geç vakitlere dek yandığını gördüm. Ne yaptığını bilmek istiyordum, bunun için gözümü dört açtım. Baktım ki boyuna yazıyorsun, yazdıklarını da hep yırtıyor, ya da utana çekine piyanoya saklıyorsun. Derken bir sabah, sen okuldayken, ortalığı bir kolaçan edeyim dedim.

"Sonra?"

Yutkundum.

"Sonrası yok" dedi babam. "*Yaşantı Kitabı* başlıklı kara bir defter buldum. İlgimi çekti ama bunun senin günlüğün olduğunu anlayınca, bıraktım. Ruhunu yağma etmek istemem".

"Ama şiirleri okudun."

"Evet, onları okudum. Üzerinde *Güzellik Kitabı* yazılı, koyu renk bir dosyanın içindeydiler. Anlamadım çoğunu. Kimisi için de ancak saçma diyebilirim."

"Neden okudun?"

On yedi yaşındaydım; bunun için, en ufak bir ilişme, hükümdara hakaret gibi, ağır suç sayılırdı.

"Neden okumayayım? Çalışmalarını neden bilmiyeyim? Şiirlerden biri hoşuma da gitti. Yetkili bir ağzın uzmanca yargısını işitmeyi çok istiyordum. Şiirleri dairede birine yazdırdım, sonra da daktiloya çektirdim".

"Hangilerini çektirdin?"

"Hepsini" diye karşılık verdi babam. "Ben yalnız kendi anladığım şeye saygı duymam ki. Hem, istediğim kendi beğenimin eleştirilmesi değil, senin çalışmalarının eleştirilmesiydi. Ben de hepsini yazdırıp, eleştirmesi için * Doktor Kafka'ya verdim."

"Kim bu Doktor Kafka? Bana hiç sözünü etmedin?"

"Max Brod'un yakın dostu" diye açıkladı babam. "Max Brod, *Tycho Brahe'nin Tanrı Yolu* adlı romanını ona adamıştır."

"Yani *Değişim*'in yazarı!" diye bağırdım. "Olağanüstü bir öykü! Kendisini tanıyor musun?"

Babam başını eğdi.

"Bizim hukuk işleri bölümündedir."

"Benim şeyler için ne dedi?"

"Övdü. Ben öylesine söylüyor sandım. Derken seni kendisiyle tanıştırmamı diledi. Ben de bu sabah geleceğini söyledim".

"Demek sözünü ettiğin ziyaret buydu."

"Evet buydu, seni yazar bozuntusu!"

Babam beni ikinci kata götürdü; oldukça geniş, iyi döşenmiş bir yazaneye girdik.

Yanyana duran iki masadan birinin gerisinde, uzun, ince bir adam oturuyordu. Arkaya doğru taranmış kara saçları, kemikli burnu, dikkati çekecek derecede dar bir alnın altında olağanüstü, külrengine çalan mavi gözleri ve acıtatlı gülümsiyen dudakları vardı.

* Franz Kafka hukuk doktoruydu. (Çeviren)

"O olsa gerek" dedi selâm yerine.

"O" dedi babam.

Doktor Kafka elini uzattı bana.

"Benden utanmanız gerekmez. Benim elektrik kâğıdı da pek yüklü geliyor."

Güldü, ürekliğim geçiverdi.

"O gizemli böceğin, Samsa'nın yaratıcısı demek buymuş" dedim kendi kendime; karşımda dümdüz, kibar bir adam görmek beni düş kırıklığına uğratmıştı.

Babam bizi odada yalnız bırakınca, "Şiirlerinizde çok gürültü var daha" dedi Franz Kafka. "Aşırı bir canlılık gösteren gençlik ürünleri bunlar. Bu yüzden gürültünün kendisi güzel, sanatla hiç bir ortak yönü olmasa da. Tersine! Gürültü, anlatımı bozar. Ama ben eleştirmeci değilim, çabucak başka bir şeye değişip sonra kendime dönerek, uzaklığı eksiksiz ölçemem. Dedim ya eleştirmeci değilim ben. Ancak yargılanan ve seyreden biriyim."

"Peki yargıç?" diye sordum.

Kafka utanmış gibi gülümsedi.

"Evet, mahkemenin mübaşiriyim de, ama yargıcı tanımıyorum. Belki ben sadece küçük bir mübaşir yardımcısıyım. Kesin bir görevim yok." Kafka güldü.

Ne demek istediğini anlamadım, ama ben de güldüm.

"Kesin olan tek şey acı çekmedir" dedi, ciddî. "Ne zaman yazarsınız?"

Soru beni şaşırtmıştı, bu yüzden hemen karşılık verdim:

"Akşamları, geceleyin. Gündüzleri binde bir. Gündüz yazamıyorum."

"Gündüz yaman bir büyüdür".

"Işık, fabrika, evler, karşıki pencereler beni tedirgin ediyor. En çok da ışık. Işık, dikkatimi başka yönlere çekiyor."

"Belki içerdeki karanlıktan uzağa çekiyor. Işığın kişiyi altetmesi iyidir. O korkunç, uykusuz geceler olmasa, hiç yazmazdım. Ama onlar beni hep karanlık yalnızlığıma çağırırlar yeniden".

"*Değişim*'deki o mutsuz böcek kendisi değil mi?" diye düşündüm.

Kapı açılıp da babam içeri girince, sevindim.

Kafka'nın, kara gür kaşlar altında, külrengi iri gözleri vardı. Esmer yüzü çok canlıdır. Kafka, yüzüyle konuşur.

Söz yerine yüz kaslarını oynatabilecekse, oynatır. Gülümseme, kaşların çatılması, dar alnın kırışması, dudakların öne çıkması ya da bükülmesi– bu türlü eylemler, söylenmiş cümleler yerine geçer.

Kafka jestlere bayılır, bu yüzden onları ölçülü kullanır. Onun jesti, konuşmaya eşlik etmez, sözlerin kopyası değildir; bağımsız bir eylem dilinden bir sözdür sanki, bir bildirişme aracı; hiç bir bakımdan edilgin bir yansıma değil, istemin bilinçli bir anlatımıdır.

Ellerin yumulması, uzanmış avuçları masanın üzerine koymak, iskemlede geriye doğru rahatça ama gergin yaslanmak, omuz silkerek başı öne eğmek eli yüreğin üstüne bastırmak– bunlar tutumlu kullanılan anlatım yollarından birkaçıdır ve hepsine, sanki şöyle söyliyen, özür dileyici bir gülümseme eşlik eder: "Doğru, oyun oynadığımı kabul ediyorum; oyunumdan hoşlanmanızı dilerim yine de. Hem– hem ben bunu, kısa bir süre sizin anlayışınızı kazanmak için yapıyorum yalnız."

"Doktor Kafka senden çok hoşlanıyor" dedim babama. "Nasıl tanıştınız?"

"Daireden tanışıyoruz" diye karşılık verdi babam. Kartotek dolabı için yaptığım taslaktan sonra daha iyi tanıdık birbirimizi. Doktor Kafka benim yaptığım örnekten çok hoşlanmıştı. Konuşmağa başladık; ikindileri, çalışma saatlerinden sonra, Karolinenthal'e gidip Podebrad sokağındaki marangoz Kornhauser'den ders aldığını söyledi bana. O günden sonra sık sık özel şeylerden konuştuk. Derken senin şiirleri verdim kendisine, böylece yakın tanış olduk."

"Neden arkadaş olmadınız?"

Babam başını salladı.

"Arkadaşlığa gelmiyecek kadar çekingen ve kapalı."

Kafka'yı ikinci ziyaretimde sordum:

"Karolinenthal'deki marangoza hâlâ gidiyor musunuz?"

"Haberiniz var demek?"

"Babam söyledi."

"Hayır, epeydir gitmiyorum. Sağlığım elvermiyor artık. Beden Hazretleri."

"Anlıyorum. Tozlu işlikte çalışmak hiç de hoş değil."

"Yanılıyorsunuz. İşlikte çalışmağa bayılırım. Talaş kokusu, testere mırıltısı, çekiş sesleri, hep büyülerdi beni. İkindi öyle çabuk geçerdi ki. Akşam olunca hep şaşar kalırdım."

"Yorulurdunuz besbelli."

"Yorulurdum ama mutluydum da. Temiz, somut, genellikle yararlı bir el işinden daha güzel bir şey yoktur. Marangozluktan başka, çiftçilikte, bahçıvanlıkta da çalıştım. Hepsi de, dairedeki zoraki işden daha güzel, daha değerliydi. Kişi dairde daha üstün, daha iyiymiş gibi görünür; ama ancak görünüştür bu. Gerçekte kişi daha yalnız, dolayısiyle daha mutsuzdur. O kadar. Zîhni çalışma, insan toplumundan koparıyor kişiyi. El işiyse, insanlara yöneltiyor. Yazık ki, işlikte de, bahçede de çalışamıyorum artık."

"Ama buradaki işinizi bırakmak istemezdiniz."

"Neden istemiyeyim? Filistine ırgat olarak, el işçisi olarak gitmeyi düşlediğim oldu."

"Her şeyi burda bırakarak mı?"

"Anlamı, sağlamlığı ve güzelliği olan bir yaşayış kurabilseydim herşeyi bırakırdım. Yazar Paul Adler'i tanır mısınız?"

Yalnız *Büyülü Flüt* adlı kitabını biliyorum."

"Prag'da. Karısı ve çocuklarıyla."

"Mesleği ne?"

"Yok. Mesleği yok, iççağrısı var yalnız. Karısı ve çocuklarıyla gezer durur, bugün bu dostta yarın başkasında. Özgür bir adam, ve ozan. Ömrümün bir dairede tükenip gitmesine göz yumduğum için, onun yanında hep yürek karası duyarım."

1921 Mayısında, *Bohemia*'nın pazar ekinde Ludwig Winder'ce yayınlanan bir sone yazmıştım.

Kafka bununla ilgili dedi ki:

"Ozanı, ayakları yerdeyken, başı bulutlar arasında yiten, olağanüstü bir insan gibi gösteriyorsunuz. Elbette, küçük burjuva göreneğinin çerçevesi içinde son derece olağan bir görüntü. Gerçekle hiçbir ortak yönü olmıyan, gizli bir isteğe dayanan bir kuruntu. Gerçekte ozan, toplumun orta kişisinden daha küçük, daha zayıftır. Bu yüzden yersel varlığın yükünü, öbür insanlardan daha yoğun, daha güçlü duyar. Türküsü, ozanın kendisi için çığlıktır ancak. Sanat, sanatçı için, acı çekmedir ancak; yeni acılar için rahatlamasını sağlar. Sanatçı, dev değildir; varlığının kafesi içinde, oldukça parlak tüylü bir kuştur ancak."

"Siz de mi?" diye sordum.

"Çekilmez bir kuşum ben" dedi Franz Kafka. "Karganın biriyim – *kavka'yım. Teinhof'daki kömürcüde var. Gördünüz mü?"

"Evet, dükkanın önünde sıçrar durur."

"Evet, o akrabam benden hallice. Kanatlarının kırpılmış olduğu doğru tabii. Bana gelince, kanatlarım zaten tutmaz olduğu için onları kesmek gerekmedi. Bu yüzden benim için, yükseklik ve uzaklık diye bir şey yoktur. Ordan oraya zıplayıp duruyorum insanlar arasında. Bana derin bir kuşkuyla bakıyorlar. Doğrusu, tehlikeli kuşun, hırsızın, karganın biriyim ben. Ama bu ancak görünüş. Gerçekte, parlak nesneleri duyma yetisi yok bende. Bu yüzden parlak kara tüylerim bile yok. Kül gibi kurşuniyim. Taşlar arasında yitmeyi özliyen bir karga . Ama şaka yapıyorum şimdi, bugün ne denli berbat olduğumu farketmiyesiniz diye.

Franz Kafka'yı yazanesinde ne kadar sık ziyaret ettiğimi şimdi hatırlamıyorum. Ama bir şey, olduğu gibi aklımda: – çalışma saatlerinin bitmesinden yarım saat önce – İşçi Kaza Sigortası Kurumunun ikinci katındaki kapıyı açtığımda, onun o duruşu.

Masanın gerisinde otururdu, baş arkaya yaslanmış, bacaklar uzanmış, eller masanın üzerinde. Filla'nın *Dostoyevski Okuru* adlı resmi,

*Çekçe "karga" demektir. (Çeviren)

onun duruşundan bir şeyler taşır. Bu bakımdan, Filla'nın resmiyle Franz Kafka'nın duruşu arasında büyük bir benzerlik vardır. Ama sadece dışta. Dış görünüşün gerisinde büyük bir iç ayrım vardı.

Filla'nın okuru bir şeye yenilmiştir, oysa Kafka'nın duruşu, istemli ve utkulu bir verinmeyi dile getirirdi. Kendi mutluluğunun dile gelmesinden çok, uzak, yabancı bir sevincin yansıması olan fersiz bir gülümseme gezinirdi dudaklarında. Gözleri, insanlara biraz aşağıdan yukarı doğru bakardı. Bu yüzden Franz Kafka'nın, öylesine ince ve uzun olduğu için sanki özür diliyen, apayrı bir duruşu vardı. Bütün görünüşü şöyle der gibiydi: "Ben, bağışlayın, büsbütün önemsizim. Beni görmezlikten gelirseniz, büyük bir sevinç vermiş olursunuz bana."

Gerçi güç ve perde bakımından hep orta derecede kalan, eşsiz uyumlu, durumsıyan, boğuk bir bariton sesle konuşurdu. Ses, jest, bakış, her şey, anlayış ve iyilik erincini yansıtırdı.

Hem Çekçe hem Almanca bilirdi. Ama daha çok Almanca. Almancasının da, Çeklerin konuştuğu Almancanınkine benzer, ağır bir aksanı vardı. Yine de bu benzerlik zayıf ve eksiktir; gerçekte, onun Alınancası bambaşkaydı.

Benim düşündüğüm Çek aksanlı Almanca serttir. Dil, centiliyormuş gibi ses verir.Kafka'ın konuşması, hiçbir zaman böyle bir izlenim bırakmazdı. İç gerilimden dolayı köşeliydi: her söz bir

taş. Konuşmasının katılığı, tamlık ve yetkinlik uğrundaki çabadan ileri gelirdi. Bu yüzden, konuşmasını belirliyen, topluluk nitelikleri değil, etkin kişisel özelliklerdi.

Konuşması, ellerine benzerdi.

İri, güçlü elleri, geniş avuçlar; yassı, bahçıvan beli biçiminde tırnakları ve çıkıntılı ama pek ince kemikleri ve oynak yerleri olan ensiz, narin parmakları vardı.

Ne zaman Kafka'nın sesini, gülümsemesini ve ellerini hatırlasam, hep babamın bir sözünü düşünürüm.

Derdi ki: "Kaygılı bir incelikle birleşmiş güçlülük; en ufak şeyleri en zor bulan güçlülük."

Franz Kafka'yı ilk ziyaretimden aşağı yukarı üç hafta sonra, kendisiyle ilk olarak gezintiye çıktım.

Dairede bana, kendisini saat dörtte, Altstädter Ring'deki Hus Anıtının orda beklememi söylemişti; ona ödünç verdiğim bir şiir defterini geri getirecekti bana.

Söz kesilen yere söz kesilen zamanda varmıştım, ama Franz Kafka hemen hemen bir saat gecikmişti.

Özür diledi: "Hiç bir sözleşmeyi tam yerine getiremem. Hep geç kalırım. Vaktinde olmayı aklıma korum, sözleşmeyi olduğu gibi yerine getirmek için iyi niyetim vardır; gelgelelim

koşullar ve gövdem, bana kendi gücsüzlüğümü göstermek için, hep yokeder bu niyeti. Belki de sayrılığımın kökü burdadır."

Altstädter Ring boyunca gezindik.

Kafka, şiirlerimden bazılarını yayınlanabileceğini söyledi. Onları Otto Pick'e vermek istiyordu.

"Kendisiyle şiirler üstüne konuştum bile" dedi.

Ondan, şiirleri yayınlamamasını diledim.

Kafka durdu.

"Demek yayınlamak için yazmıyorsunuz?"

"Hayır. Şiirlerim, büsbütün budala olmadığımı kendime göstermek için yapılmış bir bir denemedir ancak, pek alçak gönüllü bir deneme".

Gezinmeğe devam ettik. Franz Kafka, babasının mağazasıyla evini gösterdi.

"Demek zenginsiniz" dedim.

Franz Kafka dudak büktü.

"Zenginlik nedir ki? Kimi için eski bir gömlek, zenginliktir. Kimi de on milyonuyla yoksuldur. Zenginlik, baştan aşağı görece ve yetersiz bir şeydir. Temel bakımından, sadece özel bir durumdur. Zenginlik, kişinin elinde bulunan şeylere ve ele geçireceği yeni şeylere bağlılığı demektir. Yeni yeni bağımlılıklar demektir. Maddeleşmiş güvensizliktir sadece. Ama – bütün bunlar babamındır, benim değil."

Kafka'yla ilk gezintim şöyle bitti:

Dolaşmamız sonunda Kinsky Palasa vardığımızda, HERMAN KAFKA tabelâlı ma-

ğazadan kara paltolu, parlak şapkalı, uzun, enli bir adam çıktı. Aşağı yukarı beş adım ötemizde durup bekledi.

Biz üç adım yaklaşınca, adam pek gür bir sesle dedi:

"Franz. Eve gir. Hava nemli."

Kafka tuhaf, yumuşak bir sesle dedi ki: "Babam. Benim için kaygılanıyor. Sık sık zorbaca bir yüz takınır sevgi. Güle güle. Uğrayın bana"

Başımı eğdim. Franz Kafka, el sıkmadan ayrıldı.

Franz Kafka'ya uğramıştım; posta geldi, içinden *Ceza Sömürgesi* adlı öyküsünün basılmış bir nüshası çıktı,

Kafka, kurşuni sargıyı, içindekinin ne olduğunu bilmeden çözdü. Ama yeşil kara ciltli kitabı açıp da kendi yapıtını tanıyınca, besbelli sıkıldı. Masanın gözünü açtı, bana baktı, çekmeceyi kapatıp kitabı uzattı.

"Kitabı görmek istersiniz herhalde."

Gülümsemeyle karşıladım, kitabı açtım; sinirliliğini farkettiğim için, baskıya ve kâğıda çabucak bir göz atıp kitabı kendisine geri verdim.

"Güzel olmuş"dedim. "Doğrusu, örnek bir Drugulin baskısı. Çok memnun olmalısınız, Bay Doktor."

"Ama değilim işte" dedi Franz Kafka, kitabı bir çekmeceye rasgele itip çekmeceyi ka-

padı. "Karalamalarımdan birinin yayınlanması beni hep altüst eder."

"Öyleyse neden bastırıyorsunuz?"

"Öyle ya! Max Brod, Felix Weltsch, bütün dostlarım, yazdığım bir şeyi ele geçiriyorlar, sonra da, yayınlayıcıyla tam bir sözleşmeye varıp gafil avlıyorlar beni. Onlar için herhangi bir tatsızlık olsun istemiyorum; böylece, baştan aşağı kişisel notlar, ya da oyunlar olan şeylerin yayınlanmasına varıyor bütün iş. Bendeki insan güçcüzlüğünün kişisel tanıkları basılıyor, hatta satılıyor, dostlarım, başta Max Brod, bunlardan edebiyat türetmeyi kafalarına koydukları için, bu yalnızlık kanıtını yokedecek gücüm olmadığı için."

Kısa bir duruştan sonra, değişik bir sesle dedi ki: "Demin söylediğim, süphesiz, abartmadır, dostlarıma karşı küçük bir hınzırlıktır. Gerçekte, ben öylesine bozulmuş, utanmaz biriyim ki, bunların yayınlanmasında işbirliği yapıyorum. Zayıflığıma mazeret olsun diye durumları gerçekdekinden daha zorlu gösteriyorum. Aldatma bu, şüphesiz. Eh, ne de olsa avukatım ben. Dolayısiyle, kötülükten hiç bir zaman uzaklaşamam."

Gençlik, Franz Kafka'yı büyülerdi. *Ateşçi* adlı öyküsü, şefkat ve sevgiyle doludur. Milena Jesenska'nın, edebiyat dergisi Kmen'de (Sap) çıkan Çekçe çevirisini konuşurken, bunu kendisine söyledim.

"Öyle çok günışığı ve coşkunluk var ki öykünüzde. Öyle çok sevgi var ki – hiç sözü edilmese de."

"Öykünün kendisinde değil onlar, öykünün konusunda – gençlikte" dedi Franz Kafka, ciddî. "Gençlik günışığıyla, sevgiyle doludur. Gençlik mutludur, çünkü onda güzelliği görme yetisi vardır. Bu yeti yitmiye görsün, başlar geçkin yaş, çöküntü, mutsuzluk."

"Demek yaşlılık, her türlü mutluluk olanağını dışarda bırakıyor?"

"Hayır, mutluluk, yaşlılığı dışarda bırakıyor." Gülümsiyerek başını öne eğdi, kamburlaştırdığı omuzları arasında saklamak istiyordu. sanki. "Güzelliği görme yetisini alıkoyan, hiç bir zaman yaşlanmaz."

Gülümsemesi, duruşu, sesi, kişiye sessiz, sevinen bir çocuğu hatırlatıyordu.

"Öylesine siz *Ateşçi*'de çok genç ve mutlusunuz."

Cümleyi daha bitirmemiştim ki, yüzü kararadı.

"*Ateşçi* çok iyi" diye ekledim çabucak, ama Franz Kafka'nın koyu kurşuni gözleri yasla doldu.

Kişinin en iyi anlattığı, uzak şeylerdir. En iyi gördüğü onlardır kişinin. *Ateşçi* bir düşün, belki de hiç varolmamış bir şeyin anısıdır. Karl Rossman yahudi değildir. Oysa biz yahudiler yaşlı doğarız."

Ben başka durumda, Franz Kafka'ya gençlik suçlarıyla ilgili bir olayı anlatırken, söz yine *Ateşçi* adlı öyküye geldi.

On altısındaki Karl Rossman'ın kişiliğinin belli bir örneğe göre çizilip çizilmediğini sordum.

Franz Kafka dedi ki: "Hem bir sürü örneğim vardı, hem hiç yoktu. Ama bunlar çoktan geçmişe karıştı."

"Genç Rossmann'ın kişiliği de, ateşçininki de öyle canlı ki" dedim.

Kafka'nın yüzü karardı.

"Ancak ikincil ürün o. Ben kişiler çizmiş değilim. Bir öykü anlatım. Görüntü bunlar, ancak görüntü."

"Öyleyse bir örnek olması gerekir. Görüntünün ön koşulu, görmedir."

Kafka gülümsedi.

"Kişi, nesneleri zihinden atmak için, onların fotoğrafını çeker. Benim öykülerim bir çeşit göz kapamadır."

Kitapları üstüne konuşmalar hep pek kısa sürerdi.

"*Yargı*'yı okudum."

"Beğendiniz mi?"

"Beğenmek mi? Korkunç bir kitap!"

"Doğru."

"Nasıl oldu da yazdınız onu, bilmek isterdim. "F. İçin" diye adanması sadece bir şekilcilik değil elbette. Şüphesiz, bu kitapla birine bir şeyler söylemek istiyordunuz. Ilişkiyi bilmeyi çok isterdim."

Kafka sıkılmış, gülümsedi.

"Arsızlık ediyorum. Bağışlayın."

"Özür dilemeniz gerekmez, Kişi, sormak için okur. *Yargı*, bir gecenin hayaletidir."

"Nasıl yani?"

"Hayalettir o" dedi yine, uzaklara dalan sert bir bakışla.

"Yine de yazdınız ama."

"Bu, hayaletin doğrulanması ve böylece geri püskürtülmesidir, ancak."

Kendisiyle Elbogen'da tanıştığım, Falkenan'a yakın Alsattle'dan dostum Affred Kampf, Kafka'nın öyküsü *Değişim*'e hayrandı.Yazarı için, "yeni, daha derin, dolayısıyla daha önemli bir Edgar Allen Poe" diyordu. Franz Kafka ile Altstädter Ring'de gezinirken, kendisine bu yeni hayranından söz açtım; ama ne ilgilendi, ne de anlayış gösterdi. Tersine: Kafka'nın yüz anlatımı, kitabı üstüne konuşmaktan hoşlanmadığını açığa vuruyordu. Ama keşif tutkusuyla doluydu benim için, bu yüzden patavatsızdım.

"Öykü kahramanının adı Samsa" dedim. "Kafka için bir şifre sanki. İkisinde de beş harf var. Samsa sözcüğündeki S, Kafka sözcüğündeki K ile aynı yerde. A ise – "

Kafka sözümü kesti.

"Şifre filan değil. Büsbütün Kafka değil Samsa. *Değişim* itiraf değildir, –belli bir anlamda – boşboğazlık olsa da."

"Bilmem ki."

"Ailedeki böcekleri anlatmak, ince ve tedbirli bir tutum mudur yoksa?"

"İyi çevrelerde görülen bir şey değil, şüphesiz."

"Görüyor musunuz, ne edepsizim ben?"

Kafka güldü. Konuşmanın konusunu değiştirmek istiyordu. Ama ben istemiyordum.

"Bence, edepliliğin ya da edepsizliğin değerlendirilmesini buraya uygulamak doğru olmaz" dedim. "*Değişim* ürkünç bir düş, ürkünç bir tasarım."

Kafka duruverdi.

"Düş, gerçeğin örtüsünü kaldırır; tasarım, gerçeği geriden izler. Burdadır yaşamanın ürküçlüğü–sanatın sarsıcılığı. Ama artık eve gitmem gerek."

Kısaca veda etti.

Ben mi kaçırmıştım onu?

Utandım.

On beş gündür görüşmemiştik. Bu arada "yutarcasına " okuduğum kitapları anlattım ona. Kafka gülümsedi.

"Hayattan, nisbeten kolayca, hayli kitap çıkarabilir kişi; oysa kitaplardan, az azıcık bir hayat çıkarabilir."

"Öyleyse edebiyat, kötü bir saklama yolu" dedim.

Güldü, başını eğdi.

Franz Kafka yazanede *Reclam – Bücherei*'ın kitap kataloğunu incelerken, onu gafil avladım.

"Kitap başlıkları sarhoş ediyor beni" dedi Kafka. "Kitaplar birer uyuşturucu."

Çantamı açıp içindekileri gösterdim kendisine.

"Esrarkeşim ben, Bay doktor."

Kafka şaşırdı. "Yepyeni kitaplar!"

Çantamı, masasının üstüne boşalttım. Kafka kitapları birer birer aldı, sayfaları çevirdi, yer yer okuyup bana uzattı.

Bütün kitapları gözden geçirdikten sonra, sordu: "Hepsini okuyacak mısınız?"

Başımı eğdim.

Kafka dudak büktü.

"Gelgeç şeylerle fazla uğraşıyorsunuz. Çağdaş kitapların çoğu, bugünün titrek yansımalarıdır ancak. Çok çabuk kalkarlar ortadan. Daha eski kitapları okumalısınız. Klâsikleri. Goethe'yi. Eski olan, en iç değerini açığa vurur dayanıklılığını. Sadece yeni olan, geçiciliğin ta kendisidir. Bugün güzeldir, yarın gülünç görünür. Edebiyatta bu böyledir."

"Peki şiir?"

"Şiir, yaşamayı değiştirir. Bazan daha da beterdir."

Kapı vuruldu. İçeri babam girdi.

"Bizim mahdum bey yine rahatsız ediyor sizi."

Kafka güldü. "Yo yoo! Cinlerden, şeytanlardan konuşuyoruz."

Kafka uykusuzluğumu farketti. Çok dolu olduğumu, sabaha dek yazdığımı dosdoğru söyledim. Kafka, sanki ağaçtan yontulmuş iri ellerini masanın üstüne koydu ve yavaşça dedi: "Kişinin, iç kımıldanışlarını böyle kolayca açığa vurabilmesi ne büyük mutluluk."

"Sarhoştum sanki. Neler yazdığımı daha okumadım."

"Elbette. Yazılmış olan, yaşantının tortusudur ancak."

Arkadaşım Ernst Lederer, el yapısı süslü kâğıtlar üzerine, özellikle açık mavi mürekkeple şiir yazardı.

Bunu Kafka'ya anlattım.

Dedi ki: "Haklı. Her büyücünün kendine göre törenleri vardır. Haydn – söz gelişi – ancak özellikle pudralanmış bir peruka takar, öyle bestelerdi. Yazmak, ne de olsa, bir çeşit cin-kovmadır."

Franz Kafka birkaç kez –kendi deyimiyle– "uyaksız karalamalarımdan" bazılarını kendisine göstermemi dilemişti. Ben de, günlüğümü tarayıp uygun bölümler bulmuştum; küçük düzyazı parçaları olarak derleyip adını *Uçurum Anı* koymuş, Franz Kafka'ya vermiştim.

Yazıları bana birkaç ay sonra, Tatranske Matlyaryi Sağlıkyurduna gitmeğe hazırlanırken, geri verdi.

Bununla ilgili dedi ki: "Öykülerinizde dokunaklı bir gençlik var. Olaylarla durumların kendilerinden çok, nesnelerin sizde bırak-

tığı izlenimleri anlatıyorsunuz, Bu, lirik şiirdir. Kavrıyacak yerde, okşuyorsunuz dünyayı."

"Yazdıklarım değersiz desenize."

Kafka elimi tuttu.

"Öyle demedim ben. Bu öykücüklerin elbette değeri var sizin için. Yazılmış her söz, kişisel bir belgedir. Ama sanat–"

"Sanat değil bu" dedim acı acı.

"Bunlar sanat değil daha" dedi Kafka kesin. Bu, duygularla izlenimleri dile getirme, dünyayı kaygıyla aranmadır. Gözler daha düşlerle yüklüdür. Ama bu zamanla geçecek ve aranmak için uzanan el, ateş almış gibi, geri çekilecektir. Belki çığlık atacak, bağlantısız kekeliyeceksiniz, ya da dişlerinizi gıcırdatacak, gözlerinizi açacak, dört açacaksınız. Ama – bunlar ancak söz. Sanat, oldum olası, bütün kişiliği ilgilendiren bir iştir. Bunun için, temel bakımdan, trajiktir."

Franz Kafka, *Prager Presse*'nin pazar eki için Otto Pick eliyle düzenlenen, edebiyat üstüne bir soruşturmayı gösterdi bana.

İşaret parmağıyla soruşturmayı gösterdi, "Gelecekteki edebiyat tasarılarınız üstüne ne söyliyebilirsiniz?" – ve gülümsedi: "Aptallık bu. Kişi karşılık veremez buna."

Anlamadan yüzüne bakıyorum.

"Kişi, yüreğinin ertesi gün nasıl çarpacağını önceden söyliyebilir mi? Hayır, olacak şey değil. Kalem ancak, yüreğin deprem yazan aracıdır. Yer sarsıntılarını saptar, ama önceden bildiremez. "

Doktor Kafka'nın yazanesine uğramıştım. Ben girdiğimde, o çıkmak üzereydi.

"Gidiyor musunuz?"

"Bir dakkacık, iki kat yukarı, babanızın dairesine kadar. Oturup bekleyin beni. Çok sürmez. Bu arada, belki şu yeni dergiye de bakarsınız. Dün geldi postadan."

Berlinde yayınlanan büyük, örnek bir derginin ilk sayısıydı. Adı *Marsyas*'dı. Theodore Tagger çıkarıyordu. İçinde bir broşür vardı, çıkacağına söz verilen yazılar arasında, Franz Werfel'in *Kuramsal Düzyazı* adlı bir yapıtının da yayınlanacağını bildiriyordu. Werfel, Kafka'nın dostuydu; bunun için, odasına döndüğünde, haberle ilgili bir şey bilip bilmediğini sordum kendisine.

"Evet" dedi Franz Kafka, kısaca. "Werfel yayınlayıcının uydurması demiş Max'a."

"Nasıl olur? Yalancılık bu."

"Edebiyat"dedi Franz Kafka gülümsiyerek. "Gerçekten kaçış".

"Peki şiir de yalan mı?"

"Hayır. Şiir, yoğunlaştırmadır, özdür. Edebiyat ise, gevşetmedir, bilinçsiz yaşayışı yatıştıran bir eğlence aracıdır, bir uyuşturucu."

"Peki şiir?"

"Şiir tam tersidir. Şiir uyandırır."

"Şiir, dine yönelir desenize."

"Pek öyle diyemem. Ama duaya yöneldiği su götürmez."

Franz Kafka'ya, Kutsal Kitaptan bir konu üstüne bir oyun taslağını gösterdim.

"Ne yapacak sınız bunu?" diye sordu.

"Bilmem ki. Konu beni çekiyor, ama işlenmesi... Taslağı tamamlamak, bir çeşit el işi ödevi yapmak gibi geldi bana."

Kafka, yazıyı geri verdi.

"Haklısınız. Ancak doğan yaşar. Gerisi boştur: varlığa hakkı olmıyan edebiyat."

Sarı yapraklı *Köy Hekimi* kitabının bendeki nüshasının on altıncı sayfasında şu not var: "Edebiyat, nesneleri hoşa giden, çekici bir ışıkta göstermeğe çalışır. Oysa ozan, nesneleri, gerçeklik, duruluk ve süreklilik ülkesine yükseltmeğe zorlanır. Edebiyat, rahatlık arar. Oysa ozan, mutluluk arıyandır; buysa, rahatlıktan başka her şeydir."

Bu, Kafka'nın bir sözünü saptanması mıdır, yoksa konuşmalardan birini kendimce biçimlendirmem midir, bilmiyorum.

Taşradaki eniştesine yaptığı kısa bir ziyaretten döndüğünde, Franz Kafka'ya hoşgeldine gittim: "Artık evdesiniz yine."

Kafka üzgün gülümsedi.

"Evde mi? Ben annem babamla oturuyorum. O kadar. Doğru, küçük bir odam var, ama o ev değil ki; daha da çökmek için, iç tedirginliğimi saklıyabileceğim bir sığınak."

Yeni Alman Tiyatrosunda gördüğüm, Walter Hasenclever ile Arthur Scnitzler'in yazdığı,

apayrı bir üslûpta, tek perdelik iki oyunun temsilinden söz açtım Kafka'ya.

"Sunuş dengesizdi" dedim, sözümü bitirirken, "Oyunlardan birinin anlatımcılığı, ötekinin gerçekciliğini bozuyordu, ve tersi. Belki de incelemiye vakit kalmıyordu."

"Olabilir" dedi Kafka. "Pragdaki Alman Tiyatrosu çok güç durumda. Bütünüyle ele alındığında, mali bağlantılarla insan bağlantılarının büyük bir karışımı olarak görünür ki, buna göre büyük birhalk topluluğu yok. Tabansız bir piramit. Oyuncular, yönetimin denetlediği oyun – koyuculara bağlıdırlar; yönetim de, tiyatro kulübünün kuruluna karşı sorumludur. Hepsini bir arada tutacak son halkası eksik bir zincir. Doğru dürüst bir Alman topluluğu yok burada, dolayısıyla, bel bağlanır, sürekli bir seyirci de yok. Localarla koltuklardaki Almanca konuşan Yahudiler, ne de olsa, Alman değiller; Praga gelip balkonla galeride oturan Alman öğrencilerse, ilerliyen gücün öncüleridirler ancak, düşmandırlar – seyirci değil. Bu koşullar altında, şüphesiz, ciddî sanat başarılamaz. Güçler, ikinci derecede şeylere harcanıyor. Geri kalan, çabalar, didinmeler; bunlar da, iyi bir işle son bulmuyor kolay kolay. Bu yüzden tiyatroya hiç gittiğim yok. Çok acı."

Alman tiyatrosunda, Walter Hasenclever'in *Oğul* adlı oyununu oynuyorlardı.

Franz Kafka dedi ki: "Oğulun babaya karşı ayaklanması, edebiyatın en eski konularından

biridir; dünya sorunu olarak, daha da eskidir. Üstüne dramlar, tragedyalar yazılır; oysa bu, gerçekte, komedyanın işidir. İrlandalı Synge bunu iyi anlamış. *Babayiğit* adlı oyunundaki oğul, babamı öldürdüm diye böbürlenen, boşboğazın biridir. Derken çıkagelir ihtiyar, babalık yetkisini ele geçiren delikanlıyı siler süpürür."

"Bakıyorum da, gençlerin yaşlılarla kavgasını pek bir kuşkuyla karşılıyorsunuz" dedim.

Kafka gülümsedi.

"Benim kuşkuculuğum, bu kavganın tam bir yalancıktan kavga olmasını değiştirmez ki."

"Nasıl yalancıktan kavga?"

"Gençliğin geleceğidir yaşlılık, ergeç ona ulaşacaktır. Öyleyse kavga niye? Daha tez yaşlanmak için mi?"

Görevlilerden birinin girmesi, konuşmayı yarıda bıraktı.

Alman Tiyatrosunda, Viyananın Hoftheater"inden oyuncu Rudolf Schildkrant, Schalom Asch'ın *Öc Tanrısı* adlı oyununda, konuk oyuncu olarak oynuyordu.

Kafka ile konuştuk bunu.

"Rudolf Schildkrant büyük bir oyuncu olarak bilinir" dedi Franz Kafka. "Peki büyük bir Yahudi oyuncusu mudur? Bence şüpheli. Schildkrant, Yahudi oyunlarında Yahudi rollerini oynuyor. Fakat, o, yahudilere göre tam Yahudice oynamadığı, ama herkese göre Almanca oynadığı için, özellikle Yahudi oyun-

cusu değildir. Yahudi yaşayışının gizliliğine bir bakış sağlıyan bir sınır olayıdır o, bir aracı. Yahudilerin kendi varlığını aydınlatmadan, Yahudi olmıyanların ufkunu genişletiyor. Bu dediğimi, yahudiler için Yahudice oynıyan yoksul oyuncular yapıyorlar. Yahudilerin yaşayışındaki yabancı bir dünyanın döküntülerini sanatlarıyla süpürüp atıyor, unutuluşa gömülmekte olan o gizli Yahudi yüzünü parlak günışığında gösteriyorlar, çağın dertleri içindeki insanlara destek oluyorlar böylece."

Ona savaş sonu, Geisplatz'daki küçük Savoy Kahvesinde, gezgin Yahudi oyuncularından seyrettiğim iki temsili anlattım.

Kafka son derece şaşırdı.

"Nasıl gittiniz oraya?"

"Annemle. Kendisi uzun süre Polonyada kalmıştır."

"Peki nasıl buldunuz tiyatroyu?"

Omuz silktim.

"Dili doğru dürüst anlıyamadığımı hatırlıyorum ancak. Ağız kullanıyorlardı. Ama annem oyuncuları pek beğenmişti".

Kafka uzaklara baktı.

"Savoy Kahvesindeki oyuncuları tanırdım. Aşağı yukarı on yıl önceydi. Ben de dil güçlüğü çekerdim. Sonra baktım ki, sandığımdan daha iyi anlıyorum *Yidiş'i".

"Annem Yidiş'i pürüzsüz konuşurdu" dedim gururla. Kendisine, altı yaşında bir çocuk-

*Yidiş: Doğu Avrupalı Yahudilerin konuştuğu karma bir dil. (Çeviren)

ken, Przemysl'in Yahudi mahallesindeki Schwarz Sokağında annemle nasıl kaldığımızı anlattım. Eski evlerle karanlık, küçük dükkânlardan erkeklerin, kadınların nasıl dışarı uğrıyarak annemin elinden, mantosunun ucundan öptüklerini, gülüşüp ağlaştıklarını, "Hanımımız! Hanımımız!" diye bağrıştıklarını. Sonradan öğrendimki annem, Yahudi kırımları sırasında pek çok yahudiyi saklamış.

Ben bu anıları anlatıp bitirdiğimde, Franz Kafka dedi ki.

"Ben de Yahudi mahallesindeki o yoksul yahudilere koşup eteklerinden öpmek, ağzımı hiç mi hiç açmamak isterdim. Varlığıma sessizce katlansalar, öyle mutlu olurdum ki."

"O kadar yalnız mısınız?" diye sordum.

Kafka başını eğdi.

"Kasper Hauser kadar mı? dedim

Kafka güldü.

"Kasper Hauser'den de beter. Ben – ben Franz Kafka kadar yalnızım."

Altstädter Ring'de gezinirken, Max Brod'un oyunu *Düzmeci*'yi konuştuk. Sahneye konuşu nasıl bulduğumu anlattım Kafka'ya. Konuşmamızda, bir kadının girmesiyle bütün durumun değiştiği bir noktaya geldik. Ben, kadın girerken, sahnedeki kişilerin yavaş yavaş geri çekilmeleri gerektiğini söyledim, Kafka kabul etmedi.

"Yıldırımla vurulmuşcasına geri çekilmeliler" dedi.

"Pek tiyatroca olur" diye karşı durdum.

Franz Kafka başını salladı.

"Öyle olması gerek. Oyuncu, tiyatroca davranmalı. İstenilen etkiyi sağlıyabilmek için, duygularıyla eylemleri, seyircininkinden daha büyük olmalı. Tiyatro, yaşamayı etkiliyecekse, gündelik yaşayıştan daha güçlü, daha yoğun olmak zorundadır. Çekim yasasıdır bu. Kişi atış yaparken, daha yükseğe, hedefin üstüne nişan alması gerekir.

Prag Standetheater, Max Brod'un dost çevresinden Ernst Weiss'ın yazdığı, devrimci oyun *Tanja*'yı oynuyordu.

Franz Kafka'ya gördüğüm temsilden söz açınca, dedi ki: "En güzel sahne, Tanja'nın çocuğunu gösteren düş sahnesi. Tiyatro en güçlü etkiyi, gerçekdışı şeyleri gerçek kıldığı zaman sağlar. O zaman, gerçeği içerden aydınlatan bir ruh periskopu olur sahne."

İşçi Kaza Sigortası Kurumuna, Kasimir Edschmid'in kitabı *İki Başlı Peri*'yi götürmüştüm; yazar, *Theodor Daübler ve Soyut Okul* bölümünde Franz Kafka'yı söz konusu ediyordu.

"Bunu gördünüz mü ?" diye sordum.

Franz Kafka başını eğdi: "Dikkatimi çekti."

"Ne diyorsunuz bu konuda, Bay Doktor?"

Franz Kafka omuz silkip sağ eliyle umarsız bir davranışta bulundu.

"Edschmid benden, mühendismişim gibi söz ediyor. Oysa pek orta halli, beceriksiz bir

taslak ressamıyım ben. Edschmid, sıradan şeylere olağanüstülük soktuğumu ileri sürüyor. Bu, onun hesabına önemli bir yanlış, şüphesiz. Sıradan şeyin kendisi olağanüstüdür. Ben saptıyorum yalnız. Belki, yarı karanlık bir sahneyi şimşeğin aydınlatması gibi, biraz da aydınlatıyorum nesneleri. Bu doğru değil ama. Gerçekte, sahne hiç de karanlık değil. Günışığıyla dolu. Bu yüzden insanlar gözlerini yumuyor, pek az görüyorlar."

"Algıyla gerçek arasında, acı veren bir ayrım vardır çoğu kez " dedim.

Kafka başını eğdi.

"Her şey kavgadır, çabadır. Sevgiye ve yaşamaya, bunları her gün yenenler lâyıktır ancak."

Kısa bir süre durdu. Derken alaycı bir gülümsemeyle, yavaşça ekledi: "Diyor Goethe."

"Johann Wolfgang von Goethe mi?"

Çabucak bir baş eğme.

"Biz insanlarla ilgili ne varsa, hemen hepsini söylemiştir Goethe."

"Dostum Alfred Kampf, Oswal Spengler *Batının Çökmesi* öğretisini Goethe'nin Faust'undan almıştır, diyordu bana."

"Pekâlâ olabilir" dedi Franz Kafka. "Nice sözde bilginler, ozanın dünyasını ayrı, bilimsel bir düzeye aktararak ün ve önem kazanırlar."

Kafka ile yazanedeydim. Yanımda Christian Morgenstern'in *Darağacı Türküleri* vardı.

"Ciddi şiirlerini biliyor musunuz?" diye sordu Kafka "*Zaman ve Sonrasızlık*'ı? *Adımlar*'ı?"

"Hayır, ciddî şiirler yazdığını bilmiyordum."

"Morgenstern korkunç ciddî bir ozandır. şiirleri öylesine ciddîdir ki, kendi insanlıkdışı ciddîyetinden kendini korumak zorunda kalır *Darağacı Türküleri*'nde,,

Prag'lı Alman ozanı Johannes Urzidil, yirmisine varmadan ölen dostunun şiirlerini toplayıp yayınlamıştı. Franz Kafka'ya ölen dostu tanıyıp tanımadığını sordum. Son sözleri bir yana, verdiği karşılığı pek hatırlamıyorum.

"Kendini kahvelerin yüzlük Yahudi ihtiyarları arasında yitirmiş o mutsuz gençlerden biriydi; derken ölüverdi. Başka ne yapabilirdi ki? Bu çağda kahveler, yahudilerin yeraltı mezarlıklarıdır. Işıksız, sevgisiz. Herkes katlanamaz buna."

1828 de Nuremberg'de ortaya çıkan, sokağa bırakılmış o gizemli çocuğun Kaspar Hauser'in adına ilkin Georg Trakl'ın şiirlerinde raslamıştım. Daha sonraları Lydia Holzner, Jacob Wassermann'ın uzun romanı *Caspar Hauser ya da Yürek Miskinliği*'ni vermişti bana.

Franz Kafka bu konuyla ilgili dedi ki: "Wassermann'ın Caspar Hauser'i nicedir kimsesiz çocuk değil. Yasaya uygun kılındı artık, dünyada yerini aldı, polisce yazıldı, vergi öder oldu. Eski adını da bıraktı bu ara. Ona şimdi Alman romancısı ve aile reisi Jacob Wassermann

diyorlar. Kendisine vicdan azabı veren yürek miskinliğinden çekiyor gizli gizli. Ama o bundan, iyi para getiren bir düzyazı kuruyor, her şey belki de daha iyi oluyor böylece.

Babam, Altenberg'in düz şiirlerine bayılırdı. Ne zaman gazetede bu küçük taslaklardan birini görse, dikkatle kesip çıkarır, özel bir dosyada saklardı.

Bunu Franz Kafka'ya anlattığımda, gülümsedi; önce eğildi, birbirine bağlı ellerini dizleri arasına sıkıştırarak usulca dedi ki: Güzel Çok güzel. Ben babanızı öteden beri çok beğenirim, İlk bakışta, öylesine soğuk ve sıkıcı görünür. Sadece çalışkan ve yeterli bir memur sanır kişi. Ama kendisini daha iyi tanıyınca, aldatıcı görünüşün altında, canlı, sıcak bir insanlık kaynağı bulunduğunu görür. Babanızda –bü tün bilgisine karşın- etkin, yaratıcı bir düş gücü var. Bunun için seviyor şiiri. Yani Peter Altenberg gerçekten ozandır. Küçük öyküleri, onun bütün yaşayışını yansıtır. Ve her adımı, her davranışı, sözlerinin gerçekliğini doğrular. Peter Altenberg, ufak tefek şeylerin dahisidir; dünyanın, kahvelerdeki kül tablalarında bırakılmış sigara artıkları gibi güzelliklerini açığa çıkaran, tuhaf bir ülkücüdür."

Dünya savaşından hemen sonra, en başarılı Alman romanı, Gustav Meyrink'in *Golem*'iydi. Franz Kafka, kitabı nasıl bulduğunu söyledi bana. "Prag'ın eski Yahudi mahallesinin havası, olağanüstü canlandırılmış."

"Siz o eski Yahudi mahallesini hâlâ hatırlıyor musunuz?"

"Tam sonuna yetiştim ben. Ama–"

Kafka sol eliyle bir davranışta bulundu, sanki şöyle demek istiyordu: "Neye yarar ki?" Gülümsemesi verdi karşılığı: "Hiç."

Derken yeniden aldı sözü.

"O karanlık köşeler, gizli sokaklar, kör pencereler, bakımsız avlular, gürültülü meyhanelerle basık hanlar, bizde yaşıyor daha. Yeni kurulan kentin geniş sokaklarından geçiyoruz. Ama adımlarımız, bakışlarımız kararsız. Acının eski sokaklarındaymışız gibi, için için titriyoruz. Yüreğimiz, tam bir temizlenişliği tanımıyor daha. İçimizdeki, sağlığa aykırı o eski Yahudi kenti, çevremizdeki bu sağlığa uygun kentten çok daha gerçek. Bir düş içinden uyanık geçmedeyiz: geçmiş çağın ancak hayaletleri olan bizler."

Sahafın birinde, Leon Bloy'un kitabı *Yoksulların Kanı*'nın Çekçe bir çevirisini bulmuştum.

Franz Kafka bu buluntumla çok ilgilendi.

Dedi ki: "Leon Bloy'un, Yahudi düşmanlığına karşı olan bir kitabını biliyorum, *Le salut par les Juifs* (Yahudiler eliyle kurtuluş). Orda hıristiyanın biri yahudileri –yoksul akrabalar gibi– kanadı altına alıyor. Çok ilginç. sonra– Bloy söver de. Ne olağanüstü şey bu. Bloy'da, yalvaçlardaki coşkunluğu andıran bir ateş var. Ne diyorum: Bloy, söverken daha ya-

man. Bu da kolayca anlaşılabilir; çünkü ateşi, yeni çağın bütün pisliğiyle beslenmekte."

Franz Kafka bana, Carl Dallago'nun Sören Kierkegaard üstüne yazdığı kısa bir deneme vermişti.

Bununla ilgili dedi ki: "Kierkegaard şu soruyla karşı karşıya: varlığın tadını estetikçe mi çıkarmalı, yoksa ahlâkça mı yaşamalı. Bu soru, yanlış konmuş gibi geliyor bana. "Ya – ya da", Sören Kierkegaard'ın kafasında vardır ancak. Gerçekte kişi, varlığın tadını estetikçe çıkarmayı, ancak alçak gönüllü bir ahlâkça yaşayış sonunda başarabilir. Yalnız, bir anlık kişisel bir görüş bu, daha yakından inceleyince belki vaz geçerim."

Franz Kafka'nın orda bazan Hans Klaus'la karşılaştığım olurdu kendisini okuldan biliyordum, ama o zamana dek dürüst tanımamıştım, çünkü benden birkaç yaş büyüktü. Ayrıca, bir takım şiirlerle öykülerin yazarı olarak, bayağı ün kazanmıştı.

Ona bakarak ben, küçük, toy bir öğrenciydim. Yine de Franz Kafka, Klaus'dan çok benimle dostça konuşurmuş gibi gelirdi bana. Bu hoşuma giderdi ya, utanırdım da.

"Doktor Kafka'nın gözünde sadece çocuk musun sen?" diye kendime sorar sonra da yatıştırıverirdim kendimi: Klaus'dan çok sana dostluk göstermesi, belki de senin kuruntun ancak."

Hiç rahat değildim. Bir gün, Altstädter Ring'den daireye giderken ona yol arkadaşlığı ediyordum, Kafka'ya döndüm.

"Ne dersiniz Bay Doktor– boş muyum ben?"

Kafka şaşırıverdi.

"Nerden aklınıza geldi bu soru?"

"Bana öyle geliyorki, Klaus'dan daha çok dostluk gösteriyorsunuz bana. Bu beni mutlu kılıyor. Çok mutlu kılıyor. Aynı zamanda, kendini beğenmişlik fısıltıları bunlar, diyorum kendi kendime."

Kafka kolumdan tuttu.

"Çocuksunuz siz".

Çenem titremeğe başladı.

"Bakın Bay Doktor, ben daha aptal, toy bir çocuk olduğum için, yalnız bunun için, bana böyle iyi davranıyorsunuz diye düşünüyorum sık sık."

"Siz benim için genç bir insansınız" dedi Franz Kafka. "Gelecek, başkalarının çoktan yitirdiği olanaklarla yüklü sizin için. İnsanlar size öylesine yakın duruyorlarki, kendinizi yitirmemek için, çok yakından kollamak zorundasınız kendinizi. Elbette Klaus'dan çok size dostluk gösteriyorum. Sizinle konuşurken, geçmişimle konuşuyorum ne de olsa. Dostluk göstermemek elde mi? Sonra: siz Klaus'dan daha gençsiniz, dolayısiyle, anlayış ve sevgi daha çok gerek size."

O günden sonra, Klaus'la ilişkilerim değişti. Pek sıkıfıkı olduk. Beni, edebiyatçı arkadaş-

ları doktor Rudolf Altschul ve Hans Tine Kanton adıyla şiirler yayınlıyan mimar Konstantin Ahne ile tanıştırdı.

Birbirimize uğrar olduk, birlikte tiyatroya gittik, gezilere çıktık, birbirimize ödünç kitap verdik, tartışmalara girdik ve– pek beğendik birbirimizi.

Böylece, Mozarteum'da okuma akşamları düzenleyen *Protesto* topluluğu kurulmuş oldu.

Dinleyicilere Franz Kafka'dan bir şeyler sunmak istedik; ama o, kesinlikle yasak etti bunu bize.

"Siz çıldırmışsınız!" dedi bana. "Polisden izinli, polisce uygun görülmüş bir protesto! Hem saçma, hem acı. Gerçek bir ayaklanmadan daha kötü; yalancıktan bir patlama da ondan. Bense hiç mi hiç protestocu değilim. Ben her şeyi kabul etmek ve sabırla katlanmak isterim. Yalnız, bu açıktan açığa gösteriyi kabul edemem."

Altschul, Klaus ve Ahne ile hiç bir ortak yönüm olmadığını açıkladım çabucak. Üçlü topluluk dağıldı. Kendimi beğenmişliğimden daha önemliydi Kafka benim için.

Birkaç ay sonra, Klaus ile aramızda çatışma çıkınca, Kafka'ya söyledim; beni sesisizce dinledi, sonra omuz silkip dedi ki: "Şimdi benden öğüt bekliyorsunuz. Oysa ben iyi bir öğütcü değilim. Bence her öğüt, ancak bir ihanettir aslında. Şimdimizin denektaşı olan gelecek karşısında ödlekçe gerilmedir. Ancak vicdanı rahat

olmıyan, denenmekten korkar. Şimdinin görevlerini yerine getirmiyen, işte böyle bir kimsedir. Ama kim tam biliyor görevini? Hiç kimse. Bu yüzden hepimiz, elverdiğince çabuk uyuyarak, rahat olmıyan vicdanımızdan kaçınağa çalışıyoruz."

Johannes R. Becker'in, şiirlerinden birinde uykuyu, ölümün dostluk ziyareti olarak anlattığını söyledim.

Kafka başını eğdi.

"Doğru. Belki de benim uykusuzluğum, yaşamamı borçlu olduğum o ziyaretçiden korkumdur bir çeşit."

Ozan Hans Klaus bana küçük bir kitap vermişti: içinde Oskar Kokoschka'nın on iki resmi bulunan, Albert Ehrenstein'ın *Tubutsch*'u. Kafka kitabı gördü kendisine ödünç verdim; yazaneye daha sonraki uğrayışımda, kitabı geri verdi.

"Küçükcük bir kitap ve bir sürü gürültü" dedi. "*İnsanlık Haykırıyor*. Bunu biliyor musunuz?"

"Hayır."

"Sanırım, Albert Ehrenstein'ın bir şiir kitabının adı."

"Demek onu iyi tanıyorsunuz."

"İyi mi?" dedi, hayır anlamında omuz silkti. "Kişi yaşıyanları hiç bir zaman tanıyamaz. Şimdi, değişme ve biçimdeğiştirmedir. Albert Ehrenstein, bu çağ kuşağındandır. Boşlukta yitmiş, ağlıyan bir çocuktur o."

"Kokoschka'nın çizimlerini nasıl buluyorsunuz?"

"Onları anlamıyorum. Çizim, çizmekten, betimlemekten, göstermekten gelir. Onların hepsi bana, resmamın iç karışıklığını, düzensizliğini gösteriyor."

"Rudolfinum'daki Ekspresyonist sergide büyük Prag resmini görmüştüm onun."

Kafka, masanın üstünde duran sol elini çevirdi, elayası yukarı döndü.

"Ortada Niklaskirche'nin yeşil kubbesi görünen, o büyük resmi mi?"

"Evet, onu."

"O resimde damlar uçuyor. Kubbecikler, yelde açılmış şemsiyeler. Bütün kent her yönde uçuyor. Prag duruyor oysa– bütün iç çatışmalara karşılık. Olağanüstülük burda işte."

Johannes Schlaf'ın şiir kitabı *Bahar*'dan iki şiir bestelemiştim. Güftenin yazarına bir bir nüsha gönderdim. Johannes Schlaf, elle yazılmış uzun bir mektupla teşekkür ediyordu bana; mektubu Kafka'ya gösterdim.

Yazı masasının üzerinden geri uzatırken, güldü

"Schlaf öyle dokunaklıdır ki. Max'la ben Weimar'dayken onu ziyaret etmiştik. Edebiyattan, sanattan söz açmak istemiyordu. Bütün ilgisini, şimdiki güneş sistemini alaşağı etmek üstüne toplamıştı."

"Geçenlerde Schlaf'ın bir kitabını görmüştüm; orda, yerin merkezinin evrenin merkezi olduğunu ileri sürüyordu."

"Evet, o zaman da öyle düşünüyor, güneş lekeleri üstüne kendi özel açıklamasıyla, bizi bunun doğruluğuna inandırmağa çalışıyordu. Küçük burjuva evinin penceresine götürerek, eski bir okul teleskopuyla güneşi göstermişti bize."

Gülmüşsünüzdür."

"Niye? Eski çağlardan kalma bu gülünç nesneyle bilime ve evrene karşı savaşmayı göze alması, öylesine yadırganacak, aynı zamanda, öylesine dokunaklı bir şeydi ki, nerdeyse inanmıştık ona."

"Neydi sizi önleyen?"

"Doğrusu, kahveydi. Berbattı. Ayrılmak zorunda kaldık."

Reimann'ın Leipzig'li yayınlayıcı Kurt Wolff üstüne eğlenceli öyküsünü anlattım: Rabindranath Tagore'dan yapılmış bir çeviriyi sabah sekizde reddediyor; iki saat sonra da, yayınevinin metin okuyucusunu merkez postanesine göndererek yazıyı geri istetiyor; çünkü bu ara gazetede, Tagore'un Nobel Armağanını kazandığını okumuştur.

"Geri çevirmesi tuhaf" dedi Franz Kafka yavaşça. "Tagore, kurt Wolff'tan pek ayrı sayılmaz ne de olsa. Hindistan – Leipzig, ancak görünüşte bir uzaklık. Gerçekte Tagore, kılık değiştirmiş bir Almandır."

"Başöğretmen olmasın?"

"Başöğretmen mi?" diye yankıladı Kafka, ciddî; sımsıkı kapalı dudaklarının uclarını aşağı çekerek başını salladı usulca. "Hayır, hayır, değil, ama Sakson olabilirdi – Richard Wagner gibi."

"Alman yamçısına bürünmüş bir mistisizm mi?"

"Öyle bir şey."

Gülüştük.

Kafka'ya, hindlilerin din kitabı Bhagavad Gita'nın Almanca bir çevirisini ödünç vermiştim.

Kafka dedi ki: "Hindlilerin din belgeleri hem çekiyor, hem itiyor beni. Ağı gibi, hem ayartıcı, hem korkunç bir şey var bunlarda. Bütün bu yogilerle büyücülerin doğa üstündeki egemenlikleri, o yakıcı özgürlük sevgisinden değil de, yaşamaya duyulan gizli ve buz gibi bir nefretten ileri geliyor. Hindlilerde din yaşantısının kaynağı dipsiz bir kötümserliktir."

Schopenhauer'in hind felsefesine ilgisini hatırlattım.

Kafka dedi ki: "Schopenhauer, dil sanatçısıdır. Düşünmesinin kaynağı burdadır. Yalnız dili için ne yapıp yapıp okumak gerekir onu."

Franz Kafka, bende Michael Mares'in şiirlerini görünce güldü.

"Kendisini tanırım" dedi. "Yaman bir anarşisttir; Prager Tagblatt'ta, merak konusu bir şey olarak katlanırlar ona."

"Çek anarşistlerini ciddîye almıyor musunuz?"

Kafka, özür dilercesine gülümsedi.

"Çok güç. Kendilerine anarşist diyen bu insanlar, öyle hoş, öyle cana yakın oluyorlar ki, kişi söyledikleri her şeye inanmak zorunda kalıyor. Aynı zamanda –ve aynı niteliklerden dolayı– onların böyle, ileri sürdükleri gibi, gerçekten dünyayı yıkacak kişiler olduklarına inanamıyor kişi."

"Demek onları tanıyorsunuz?"

"Biraz. Çok hoş, çok tatlı insanlar."

Kafka'ya, Viyana'da Karl Kraus'un yayınladığı *Die Fackel*'in yeni bir sayısını götürmüştüm.

"Gazetecileri yerden yere vurmakta eşsizdir" dedi sayfaları çevirirken. "Ancak yasak bölgelerde avlanan kurnaz bir avcı, böylesine sıkı bir bekçi olabilir."

"Karl Kraus, Vienna Burgtheater'in dramaturgunu, aşırmacı olarak dillere düşürüyor. Buna ne dersiniz?"

"Bu bir şey değil. Beyin kıvrımlarında ufak bir bozukluk, hepsi o kadar."

Prager Tagblatt'ta sık sık çıkan, Alfred Polgar'ın yazdığı o kısa parlak denemeler üstüne konuşuyorduk.

Kafka dedi ki: "Cümleleri öylesine pürüzsüz ve hoş ki, Alfred Polgar'ı okumak, özgür bir toplum eğlencesi yerine geçiyor, etkilenip

eğitildiğini pek farketmiyor kişi. Biçimin kadife eldiveni altında, öz olarak, yılmaz bir istem gizli. Polgar, Filistiler ülkesinde küçük ama yeterli bir Makabi."

Franz Kafka, Francis Jammes'in bir şiir kitabını geri verirken dedi ki: "Öylesine dokunaklı bir yalınlığı var, öylesine mutlu ve güçlü ki. Yaşaması, iki gece arasında geçen bir olay değil onun için. Karanlığı hiç tanımıyor. Kendisi de, dünyası da, Tanrının her şeye yeterli eline sığınmış. Aileden biriymiş gibi, çocuksu konuşuyor sevgili Tanrıyla. Bundan ötürü de yaşlanmıyor."

Lydia Holzner, Alfred Döblin'in yazdığı, *Wang – lu'nun Üç Sıçrayışı* adında bir Çin romanı vermişti bana. Franz Kafka'ya gösterdim, dedi ki: "Yeni Alman romacıları arasında büyük bir isim yapmıştır. Bu ilk kitabından başka, bazı kısa öykülerle sevgi üstüne tuhaf bir romanını, *Kara Perde*'yi biliyorum. Bana öyle geliyor ki Döblin dış dünyayı, yaratıcı sözle tamamlıyacağı, büsbütün eksik bir şey gibi görüyor. Bu benim izlenimim ancak. Ama onu iyi okursanız, aynı şeyi sizde farkedersiniz."

Franz Kafka'nın yorumlarından dolayı, Alfred Döblin'in ilk romanı *Sözler ve Raslantılar romanı Kara Perde*'yi okudum.

Bundan kendisine söz açınca, dedi ki: "Bu kitabı anlamıyorum. Kişi, nedenselliğini bilmediği olayların birlikte görülmesine ras-

lantı der. Bundan ötürü, dünyada raslantı diye bir şey yoktur, ancak burada" –Kafka sol eliyle alnına dokundu–

"Raslantı ancak kafamızda vardır, sınırlı algılarımızda. Bunlar, bilgi sınırlarımızın yansımalarıdır. Raslatıyla kavga, hep kendimizle kavgadır, hiç bir zaman kazanamayız. Oysa bunlarla ilgili hiç bir şey yok bu kitapta."

"Demek Döblin düş kırıklığına uğrattı sizi?"

"Aslında kendi kendimi düş kırıklığına uğrattım. Belki bana vermek istediğinden başka bir şey bekliyordum ondan. Ama bekleyişimdeki inatçılık beni öylesine körleştirdi ki, sayfaları, satırları, sonunda bütün kitabı atlamış oldum. Dolayısiyla, bu kitap için bir şey söyliyemem. Çok kötü bir okurum ben."

Franz Kafka bende Alfred Döblin'in bir kitabını görmüştü, *Düğünçiçeğinin Öldürülmesi.*

Dedi ki: "Etoburlar kültür dünyasından alınma, olağan mı olağan bir kavram, bir ince bitki adıyla birleştirilince, ne tuhaf oluyor!"

Prager Prese, pazar sayısında, üç sayı süren bir makale yayınladı, Franz Blei'ın *Büyük Edebi Hayvannâmesi.* Yazar, türlü yazarlarla ozanları balık, kuş, köstebek, tavşan, vb. olarak anlatıyordu. Kafka için söylediği bazı şeylerin yanı sıra, "acı köklerle beslenen özel bir kuş" diyordu.

Franz Blei'ı sordum Kafka'ya.

"Max Brod'un eski, kaç yıllık bir yakın dostu" dedi gülümsiyerek. "Blei korkunç zeki ve şakacıdır. Ne zaman buluşsak, öyle eğlendirir ki. Masamızın önünden don gömlek içinde geçer dünya edebiyatı. Franz Blei, yazdıklarından çok daha zeki, çok daha büyüktür. Pek doğal bir şey, çünkü yazılmış eğlencelerdir bunlar. Kafa ile kalem arası yol, kafa ile dil arası yoldan çok daha uzun, çok daha çetindir. Yolda çok şey yiter. Franz Blei, Almanyaya giderken yolunu şaşırmış, doğulu bir masal babasıdır."

Elimde Johannes R. Becker'in şiir kitabını görünce, dedi ki: "Ben bu şiirleri anlamıyorum. Öyle gürültü, öyle söz kalabalığı var ki, kişi kendinden uzaklaşamıyor. Köprü değil de, yüksek, aşılmaz duvarlar oluyor sözler. Biçim, sürekli tedirgin ettiğinden, kişi öze giremiyor bir türlü. Sözler yoğunlaşarak dil olmuyorlar. Bağırtı olarak kalıyorlar. O kadar."

G. K. Chesterton'ın iki kitabını vermişlerdi bana, *Ortodoksluk* ile *Perşembe Olan Adam*. Kafka dedi ki: "Adam öyle neşeli ki, nerdeyse Tanrıyı bulduğuna inanacak kişi."

"Demek gülme, din duygusunun belirtisi sizce?"

"Her zaman değil. Ama böylesine Tanrısız bir çağda neşeli olmak gerek. Ödev bu. Gemi orkestrası, batan *Titanic*'te sonuna dek çalmıştı. Kişi umumtsuzluğu temellerinden yıkar böylece."

"Zoraki neşe, açıkça söylenen acıdan çok daha acıdır ama."

"Doğru. Ama acının görünüşleri yoktur. Oysa iş görünüşte, umutta, ilerleyiştedir. Tehlike yalnız dar, sınırlı ândadır. Uçurumdur gerisi. Kişi bunu altteti mi, her şey bambaşka olur. Yalnız ândır önemli olan. Yaşamayı belirliyen odur."

Baudelaire üstüne konuşuyorduk.

"Şiir sayrılıktır" dedi Kafka. "Ama ateşin düşürülmesiyle iyileşmez kişi. Tersine! Sıcaklık arıtır, aydınlatır."

Kafka'ya, Maxim Gorki'nin *Leo Nikolaievich Tolstoy'la ilgili Anılar*'nın Çekçe çevirisini vermiştim.

Kafka dedi ki: "Gorki kişinin karakterini, hiç bir yargı yürütmeden çiziyor, olağanüstü bir şey bu. Bir gün Lenin üstüne notlarını okumayı çok istiyorum."

"Gorki, Lenin'le ilgili anılarını yayınladı mı ki?"

"Hayır daha yayınlamadı. Ama bir gün elbette yayınlıyacaktır sanırım. Lenin, Gorki'nin arkadaşı. Ama Maxim Gorki, her şeyi ancak kalemiyle görüp yaşıyor. Bunu Tolstoy üstüne notlardan anlıyor kişi. Yazarın aracı değil, örgenidir kalem."

Grusemann'ın *Ecinniler*'in yazarı üstüne kitabından şu cümleyi anmıştım: "Dostoyevski kanlı bir masaldır."

Kafka karşılık olarak dedi ki: "Kansız masal olmaz. Her masal, kanın ve korkunun derinliklerinden doğar. Bu bakımdan, bütün masallar birbirine benzer. Yalnız yüzey ayrıdır. Kuzey masallarında, Afrika zenci masallarındaki düş gücünün o zengin direyi yoktur, ama çekirdek, özlem derinliği, aynıdır."

... Daha sonra bir gün , Frobenius'ün Afrika halk öyküleriyle masallarından derlemesini okumamı sağlık verdi bana.

Heinrich Heine.

Kafka: "Mutsuz bir adam. Almanlar onu, Yahudi diye attılar aralarından, şimdi de atıyorlar, bununla birlikte Almandır o, hem küçük, Yahudilikle çatışan bir alman. Onun öylesine tipik Yahudiliği burdadır işte."

Leonhard Frank'ın kitabı *İnsan Tanrıdır* üstüne konuşurken, "İnsanların çoğu kötü değildir" dedi Franz Kafka. "İnsanlar, sözleriyle eylemlerinin sonuçlarını önceden görmeden konuşup davrandıkları için kötü ve suçlu oluyorlar. Uyurgezer onlar, kötü kişi değil."

Kafka pek keyifliydi.

"Pırıl pırılsınız bugün" dedim.

Kafka gülümsedi.

"Ancak ödünç bir ışık. Dostça bir sözün yansıması. Çok iyi bir dost, Ludwig Hardt, Prag'da."

"Ürün Borsasında konser verecek olan o mu?"

"Evet, Ludwig Hardt o. Kendisini tanır mısınız?"

"Hayır, tanımam. Gazetede ilânını gördüm yalnız. Hem konserleri beni ilgilendirmiyor."

"Ludwig Hardt, sizi ilgilendirmeli. Gösterişsever bir sanatçı değildir Ludwig Hardt, sözün hizmetindedir. Göreneklerin tozu altında gömülü kalmış şiirleri uyandırır, diriltir. Büyük adamdır."

"Kendisiyle nerden tanışıyorsunuz".

"On yıl önce Max tanıştırmıştı. Daha ilk karşılaşmamızda, bütün gece onu dinlemiştim. Büyüleyici bir adamdır. Özgür, rahat, dinç. Kuzeyde bir yerden, tipik Yahudidir, yine de hiç bir yeri yadırgamaz. İlk gördüğümde bana öyle geldi ki, onu uzun mu uzun bir süre tanımam gerekecektir. Büyücüdür o."

"Ne bakımdan büyücü?"

"Bilmiyorum. Ama güçlü bir özgürlük duygusu uyandırabiliyor. Bunun için büyücü. Her neyse, konserini birlikte dinliyeceğiz. Biletleri ben alırım."

Konserden önce, Ürün Borsasının basamaklarında ozan Rodulf Fuchs'la karşılaştık. Onunla önde, girişe yakın bir yerde duruyorduk. Kafka, sanatçıyı dikkatle izlese de, yüzünden için için sıkıldığı anlaşılıyordu. İlgisini proğram üzerinde toplamakta ne denli güçlük çektiğini görüyordum.

Arada, Fuchs bir ân yanımızdan ayrılınca, "İyi değil misiniz Bay Doktor?" diye sordum.

Kafka kaşlarını kaldırdı.

"Acayip mi görünüyorum? Farkedilen bir şey mi var?"

"Hayır. Tuhaf bir haliniz var da."

Kafka dar, sımsıkı dudaklarla gülümsedi.

"Kendimi, bedence bir rahatsızlıkla açıklamak çok kolay olurdu. Ne yazık ki öyle bir şey yok. Ne zaman sevinecek olsam, hemen baş gösteren, ölesiye bir yorgunluk ve boşluk yer alıyor içimde. Belki de bende hiç düş gücü yok. Nesneler uçup gidiyor. Yalnız o kurşuni, avuntusuz hücre kalıyor."

Sözlerini tam anlıyamadım, ama Rudolf Fuchs'un dönmesi daha fazla sormama engel oldu. Konserden sonra Kafka'dan ayrıldım; kendisi, Fuchs, Weltsch, Bayan Brod ve başkalarıyla Hardt'ı bekliyecekti.

Ertesi gün Franz Kafka'yı dairede ziyaret ettim. Az söz söylüyor ve Ürün Borsasındaki gece üstüne konuşmak istemiyordu. Ancak ben, Rudolf Fuchs'un şiir kitabı *Kervan*'ı ve Otokar Brezina'dan yaptığı ilâhiler çevirisini tanıdığımı söyleyince, biraz canlanarak dedi ki:

"Rudolf Fuchs, öylesine kendini vererek okuyor ki, okuduğu ozanın yalnız her kitabına değil, her cümlesine, ozanın alçak gönüllü ruhundan çok daha yüksek bir değer katıyor. Öylesine iyi bir çevirmen ve tutumlu bir yazar olması bundan. *Kervan*'ı, yabancı ürünlerin dağıtımını yapmakta. Kendisi söz hizmetçisidir."

Bir daha Ludwig Hardt'tan söz açmadık.

Babam, doğumgünü armağanı olarak bana Georg Trakl'ın şiirlerini almıştı.

Franz Kafka Trakl'ın, savaşın ürküçlüklerinden kurtulmak için, ağı içerek kendi canına kıydığını söyledi bana.

"Demek ölüme kaçtı" dedim.

"Aşırı bir düş gücü vardı" dedi Kafka. "Her şeyden çok, kocaman bir düş gücü yokluğundan ileri gelen savaşa katlanamadı bu yüzden."

On gündür yatakta sayrı yatıyor, okula gitmiyordum. Babam, Doktor Kafka'nın candan selamlarını getirdi, bir de *Insel – Bücherei* baskısı, parlak renkli bir cilt *Arthur Schopenhauer, Yazma ve Üslûp Üstüne.*

İyileştikten birkaç gün sonra, İşçi Kaza Sigortası Kurumuna gittim. Doktor Kafka pek keyifliydi. Sayrılığımdan sonra kendimi eskisinden çok daha güçlü bulduğumu söyleyince, büyüleyici bir gülümseme belirdi yüzünde.

"Tabii" dedi. Ölümle karşılaşmada üstün çıktınız. Güçlü kılar bu."

"Bütün yaşayış, ölüme giden bir yol ancak" dedim.

Franz Kafka bir ân yüzüme ciddî ciddî baktı, derken bakışlarını masaya indirdi:

"Sağlığı yerinde olanlar için yaşamak ancak, kişinin bir gün ölmesi gerektiği bilincinden, kaçıştır, bilinçsiz ve açıkça söylenmiyen

bir kaçış. Sayrılık hep uyarmadır, gücün sınanmasıdır. Dolayısiyle sayrılık, ağrı, acı çekme, dindarlığın en önemli kaynaklarıdır."

"Hangi anlamda?" diye sordum.

Kafka gülümsedi: "Yahudice bir anlamda. Ben aileme, soyuma bağlıyım. Bunlar, bireyden uzun yaşarlar. Ama bu da bir ölüm bilgisinden kaçış denemesidir. Bir istek yalnız. Oysa bu yollardan bilgi edinemez kişi. Tersine– böyle bir istekle, küçük, korkunç bencil "ben", gerçeği arıyan ruha yeğ tutmuş olur kendini."

"Ne okuyorsunuz?" diye sordu Kafka.

"*Bolluk Kenti Taşkent*, yazan..."

Cümlemi bitirmeme bırakmadı.

"Eşsiz güzel. Bir ikindi üstü okuduydum geçenlerde."

"Kitap, sanat eseri olmaktan çok, belge bence" dedim.

"Her gerçek sanat belgedir, tanıklıktır" dedi Franz Kafka ciddî. "O kitaptaki gibi çocukları olan bir halk, öyle bir halk, hiç bir altta kalamaz."

"Belki de tek tek kişilere bağlı değil bu."

"Tersine! Maddenin türü, atomdaki elektron sayısıyla belirlenir. Yığınların düzeyi tek tek kişilerin bilincine bağlıdır."

Kafka'ya, daireden eve dek yol arkadaşlığı ettim. Yağmurun yelin azdığı, soğuk bir güz günüydü. Kafka bana, böyle havalarda sokakta konuşamadığını söylemişti merdivende.

"Zararı yok" demiştim. "Yine de anlıyabiliriz birbirimizi."

Ama, İşçi Kaza Sigortası Kurumunun kapısından çıkarken, Kafka eğildi, sert sert silkindi, kocaman bir Roma Haçı çıkararak kendini kutsadı, bense artık hiç bir şey anlıyamaz oldum.

Kafka, benim şaşırmış yüzüme gülümsedi; yeniden yapıya girerek dedi ki: "Çekçe konuşuyordum– *sakramentsa velka zima*!* Eğilmem, beni alteden büyüklüğü belirtiyordu; ürperme, soğuğu anlatmanın eski bir yoludur; haça gelince, kutsal törenin kendisidir."

Bilmem neden, neşesi dokunmuştu bana, bu yüzden dedim ki: "Haç işareti, kutsal bir tören değildir."

Elini omuzuma koydu.

"Yalnız her işaret değil, en ufak bir davranış bile, inançla doluysa, kutludur."

Kafka, Siyonizme inançla bağlıydı. Bu konuyu ilk olarak 1920 Baharın da ben taşrada kısa bir süre kalıp Prag'a döndüğüm zaman tartışmıştık.

O sırada Franz Kafka'yı, *Poric*'deki yazanesinde ziyaret etmiştim. Keyfi yerindeydi, bol bol konuşuyordu; benim beklenmedik ziyaretim gerçekten sevindirmişti onu –bana öyle geliyordu.

* *Sakramentska*, Çekçe "Kutsal bir tören gibi" demektir, ama sövgü olarak da kullanılır. Bunun için, Kafka'nın söylediği sözler, "Ne berbat soğuk" anlamına geliyor. (Çeviren)

"Ben sizi uzaklarda sanıyordum, oysa hemen karşımdasınız. Chlumetz'ten hoşlanmadınız mı?"

"Hoşlandım ama..."

"Ama burası daha güzel" diye tamamladı Kafka, gülümsiyerek.

"Bilirsiniz– yuva yuvadır. Bambaşka bir şey bu."

"Yuva her zaman başkadır" dedi Franz Kafka, düşe bürünmüş gözlerle. "Kişi bilinçli yaşarsa; başkalarıyla bağlatılarının, başkalarına karşı ödevlerinin uyanık bilinciyle yaşarsa, eski yurt hep yeni kalır. Ancak böyle özgür olabilir insanlar, bağlatılarla. Hayatta en yüce şeydir bu."

"Özgürlük olmadan hayat olamaz" dedim açıkça. Franz Kafka, "yavaş, yavaş" demek istercesine baktı yüzüme, üzgün üzgün gülümsiyerek dedi ki: "Öyle inandırıcı geliyor ki, neredeyse inanıyoruz buna. Gerçekte çok daha güç. Özgürlük hayattır. Özgürlük yokluğu, ölümdür hep. Ama ölüm, hayat kadar gerçektir. Güçlük de burda ya: ikisine de açık olmamız- hayata olduğu kadar, ölüme de."

"Bundan, ulusal bağımsızlığın yokluğunu, ölüm belirtisi saydığınız anlaşılıyor. 1913 Çekleri 1920 yılının Çeklerinden daha cansız, dolayısıyla daha kötü oluyorlar böylece."

"Onu demek istemedim" diyerek sözüme karşı çıktı Kafka. "1913 Çekleriyle, 1920 Çekleri arasında böylesine kesin bir ayrım gözetilemez. Bugünün Çeklerinde daha büyük

olanaklar var. Dolayısiyla – deyim yerindeyse– daha iyi olabilirler."

"Pek anlıyamadım."

"Bunu daha iyi anlatamam, belki de, hele bu konuda, daha iyi konuşamam, çünkü Yahudiyim ben".

"Niçin? Ne ilgisi var bununla?"

"1913 ve 1920 Çekleri üstüne konuşuyorduk. Bu bir bakıma, tarihlik bir konudur, bunun için de – diyebilirim ki– Yahudilerin bugünkü yetersizliğini çıkarır aydınlığa."

Aptalca surat etmiş olacağım, çünkü – Kafka'nın sözünden duruşundan anlaşıldığına göre– o ân , tartışılan konudan çok, benim anlayışımla ilgileniyordu. Öne doğru uzanarak. yavaşça, ama açık seçik konuştu:

"Bugünkü Yahudiler, tarihle, zaman içindeki bir yurtla yetinemiyorlar artık. Uzayda yeri olan, küçük, bayağı bir yuva özlüyorlar. Gittikçe daha çok Yahudi genci dönüyor Filistin'e. Kendine, kendi kaynağına, büyümeğe dönüş bu. Filistindeki ulusal yurt, yahudiler için zorunlu bir erektir. Bunu karşılık Çekoslovakya, Çekler için kalkış noktasıdır."

"Bir çeşit uçak alanı."

Franz Kafka, başını sol omuzuna doğru eğdi.

"Havalanacaklar mı dersiniz?" Bana öyle geliyor ki, temellerinden, kendi güç kaynaklarından fazla ayrıldıklarını gördüm. Kartal yavrusunun, semiz bir sazan balığının yüzüşünü durmadan, ısrarla inceliyerek gerçek bir kartal gibi uçmayı öğrendiğini hiç duymadım."

Bergstein'da, köşedeki büyük bir yapıda, Yahudi İşçiler Birliği *Poale Zion*'un toplantı odasını arıyordum. Karanlık avludaki bir takım insanlarla konuşunca, edinmek istediğim bilgi yerine, birkaç yumruk yedim suratıma; derken kaçmak zorunda kaldım. Çağırdığım bekçi avluda kimseyi bulamadı tabii. Ters ters sordu: "Peki ama ne istiyorsunuz bu yahudilerden? Siz Yahudi değilsiniz ki."

Başımı salladım.

"Hayır, Yahudi değilim."

"Gördünüz mü" dedi yasa koruyucusu, zaferle. "Öyle ya! Ne alıp vereceğiniz var o ayaktakımıyla? Sadece birkaç yumrukla kurtulduğunuz için, talihinize şükredip eve dönün Namuslu insanlar, yahudilerle düşüp kalkmazlar."

Sonra döndü gitti.

Başıma geleni, birkaç gün sonra, Franz Kafka'ya anlattım. "Yahudi düşmalığı, Siyonizmle birlikte büyüyor" dedi. Yahudilerin kendi varlıklarını hatırlamaları, çevrelerini yadsımaları sayılıyor. Sonuç olarak, nefret boşalmaları halinde patlak veren aşağılık duyguları gelişiyor. Tabii, sonunda hiç bir şey kazanılmış olmuyor. Ama insanların işlediği her suçun kökü burdadır; baştan çıkaracak kadar yakın duran kötülüğü, ulaşılması öylesine güç görünen değerlere yeğ tutmalarındadır."

"Belki de insan başka türlü davranamaz" dedim.

Kafka sert sert başını salladı.

"Hayır. İnsan başka türlü davranabilir. Düşüş, onun özgürlüğüne kanıttır"

Franz Kafka, Doğuavrupa yahudilerinden öyküler antolojisi üstüne konuşurken dedi ki: "Perez, Asek, ve öbür Doğuavrupalı Yahudi yazarlarının hepsi, gerçekte yalnız halk öyküsü yazıyorlar. Bu da yerinde. Yahudilik yalnız inançla ilgili bir şey değil ki: her şeyden önce, inançla şartlandırılmış bir topluluğun yaşama temrinleriyle ilgili bir şey."

Arkadaşım Leo Lederer, Michelangelo üstüne, renkli bir monografi vermişti bana.

Kitabı Franz Kafka'ya gösterdim; oturan Musa heykelini uzun uzun inceledi.

"Önder değil" dedi. "Yargıç bu, sert bir yargıç. Sonunda insan ancak çetin, amansız yargıyla önderlik edebiliyor"

Almanya ve Fransa gezilerini anlatırken, Max Brod için bana dedi ki: "Bu geziler dostluğumuzu pekiştirdi. Pek doğal bir şey. Yakın ve bildik olanlar, yabancı çevrelerde daha bir açık seçik görünürler bize. Yahudilerle ilgili Yahudi şakalarının kaynağı – sanırım– burdadır. Birlikte yolculuk ettiğimiz için, öbür insanlardan daha iyi görüyoruz birbirimizi."

Rıhtımda bir gezinti.

"Diaspora" sözünün anlamını sordum. Yahudi halkının dağılması için kullanılan

Yunanca bir söz olduğunu söyledi Kafka. İbranicesi "Galut'muş.

Dedi ki: "Yahudi halkı, tohumun saçılması gibi saçılmıştır. Bir tahıl tohumu, nasıl çevresinden madde emer, biriktirir, daha da büyümeyi başarırsa, yahudilerin yazgısı da, insanlığın güçlerini emmek, arıtmak ve bu güclere daha üstün bir gelişme sağlamaktır. Bugün de gerçektir Musa. Abıram ile Dathan, "*Lo naale! Yukarı çıkmıyoruz!*" sözleriyle Musa'ya karşı nasıl direndilerse, bugün de dünya, Yahudi düşmanlığı bağırtılarıyla direniyor ona karşı. İnsanlık durumuna yükselememek için, o hayvanbilimsel soy öğretisinin karanlık derinliklerine gömülüyorlar. Yahudileri dövmekle insanlığa kıyıyorlar."

Dr. Karl Kramar üstüne konuşurken, "Yahudilerle Almanların ortak yönü pek çok" dedi Kafka. "Etkin, çalışkan, yeterlidirler, başkaları onlardan nefret eder hep. Yahudilerle Almanlar, dışarı atılmış insanlardır."

"Belki de, sözünü ettiğiniz nitelikler yüzünden nefret ediyorlar onlardan" dedim.

Ama Kafka başını salladı.

"Hayır, hayır! Nedeni çok daha derin. Sonunda, dinsel bir nedeni olduğu görülür. Yahudiler konusunda bu apacık. Almanların durumu ise, o kadar açık değil, çünkü onların tapınağı yıkılmadı daha. Ama o da olacak."

"Nasıl yani?" dedim, şaşırmış. "Almanlar, tanrıyönetimi altında yaşıyan bir halk değil,

ne de olsa. Kendi tapınağında barınan ulusal bir Tanrıları yok."

"Çoğunluk böyle düşünüyor, ama gerçek başka türlü" dedi Kafka. "Demiri büyüten Tanrıları var Almanların. Bu tanrının tapınağı, Prusya Genelkurmay Başkanlığıdır."

Gülüştük, ama Franz Kafka, son derece ciddî olduğunu, salt ben güldüm diye güldüğünü söyledi. Gülme, ona benden bulaşmıştı.

Franz Kafka, Prag'lı Yahudi ozanı Oskar Baum'un, çocukluğunda Alman ilkokuluna gittiğini söyledi bana. Eve dönerken, Alman öğrencilerle Çek öğrenciler arasında sık sık kavga çıkarmış. Bu çatışmaların birine, Oskar Baum'un gözlerinin üst yanına tahta bir kalem kutusuyla öylesine sert vurmuşlar ki, ağtabaka, gözyuvarlağının temelinden kopuvermiş; Oskar Baum'un gözleride görmez olmuş.

"Yahudi Oskar Baum, Alman olarak yitirdi gözlerini" dedi Franz Kafka. "Gerçekte ne Almandı, ne de Almanlığı kabul edilmişti. Belki de Oskar, Prag'daki sözde Alman Yahudilerinin yaslı bir simgesidir ancak."

Almanlarla Çeklerin ilişkileri üstüne konuşuyorduk. Almanca bir Çek tarihi yayınlamanın, iki ulusun birbirini daha iyi anlamasına yarıyacağını söyledim.

Ama Kafka bunu, verinmeli bir el sallayışla, kabul etmedi.

"Anlamsız" dedi. "Kim okuyacak? Yalnız Çeklerle Yahudiler. Almanların okumıyancağı besbelli; çünkü onlar kavramak, anlamak, okumak istemiyorlar. Onlar ancak ele geçirmek, egemenlik sürmek istiyorlar; anlayış ise buna ancak engel olur. Kişi komşusunu tanımazsa, daha kolay ezer. Vicdan azabı duyulmaz. Bunun için kimse bilmez Yahudilerin tarihini."

Karşı çıktım: "Doğru değil. İlkokulun birinci sınıfında bile, kutsal kitap tarihi, dolayısıyla, Yahudi tarihinden bir bölüm öğretilir."

Kafka, acı acı gülümsedi.

"Öyle! Yahudi tarihine masal süsü verilir. daha sonra da insanlar bunu, çocuklarıyla birlikte, unutuş uçurumuna atarlar."

Cumhuriyet Alanında arkadaşım Leo Lederer'den ayrılırken, Franz Kafka habersiz yaklaştı.

Beylik giriş sözlerinden sonra, "Teschnov'dan beri sizi izliyorum"dedi. "Konuşmaya öyle bir dalmıştınız ki."

Leo bana, Taylorculuk ile sanayide iş bölümünü açıklıyordu."

"Korkunç bir konu."

"İnsanlığın köleleşmesini mi düşünüyorsunuz, Bay Doktor?"

"Daha da beter. Bu gemi azıya almış rezalet, ancak kötülüğe kul olmakta son bulabilir. Doğal bir şey. Her türlü yaratıcılığın en ulu ve, en azından, temel öğesi zaman, o pis ticarî çıkarlar ağına tutulmuş. Bu yüzden, yalnız

yaratıcılık değil, yaratıcılığın başlıca öğesi olan insan da, kirlenip aşağılanıyor. Taylorcu düzene girmiş bir yaşayış, tasarlanan zenginlik ve fayda yerine, açlığa ve yoksulluğa yol açacak, ürküntülerle yüklü bir lânettir. Bu ilerleyiş..."

"Dünyanın sonuna doğru" diye tamamladım sözünü. Franz Kafka başını salladı.

"Bunu kesin söyliyebilse kişi. Ama kesin değil. Bu yüzden hiç bir şey söylenemez. Ancak çığlık atılır, kekelenir, tıkanılır. Yaşamanın iletme – kayışı bir yere götürüyor kişiyi, ama nereye, bilinmiyor. Kişi canlıdan çok– bir şey, bir nesne."

Kafka birden durup elini uzattı.

"Bakın! İşte, işte! Görüyor musunuz?"

Konuşmamız sırasında vardığımız Jakob Sokağındaki bir evden, yün bir topa benzer küçük bir köpek çıktı; önümüzden geçti, Tempel Sokağının köşesini kıvrılıp görünmez oldu.

"Hoş bir köpekçik" dedim.

"Köpek mi?" diye kuşkuyla sordu Kafka, yavaşça kımıldamağa başladı.

"Küçük, genç bir köpek. Göremediniz mi?"

"Gördüm. Ama köpek miydi o?"

"Küçük bir finoydu."

"Fino mu? Köpek olabilir ya, işaret de olabilirdi. Biz Yahudiler, trajik yanlışlar yaparız sık sık."

"Sadece bir köpekti" dedim.

"Keşke" diye başını eğdi Kafka. "Bu *sadece* ancak kullanan için doğrudur. Birinin paçavra

çıkını, ya da köpek saydığı, başkasına göre işarettir."

"*Babanın Dertleri* adlı öykünüzdeki Odradek." dedim.

Kafka, sözlerime tepkide bulunmadı; konuşmasını daha önceki doğrultuda sürdürerek şu cümleyle bağladı: "Her zaman, hesabı aşan bir şey vardır."

Teinhof'u, konuşmadan geçtik. Teinkirche'nin yan kapısında dedim ki: "Yahudilerin trajik suçu, Mesihi tanımamalarıdır diye yazıyor Bloy."

"Belki gerçekten öyledir" dedi Kafka. "Belki gerçekten tanımadılar. Ama bu ne acımaz Tanrıdır ki, yaratıklarının onu tanımamalarını mümkün kılıyor. Baba dediğin, ne de olsa, çocukları doğru düşünüp konuşmadıkları zaman kendini tanıtır onlara. Ama bu, sokakta konuşulacak bir konu değil. Hem, ereğe ulaştım artık."

Kafka başını, babasının mağazasından yana salladı, elimi sıkıp ayrıldı, hızlı adımlarla Kinsky Palasa girerek kayboldu.

Yanıma, Silezyalıların yayınladığı bir dergi almıştım; 1917 de İrlandalı papaz Peder Flanagan'ın Nebraska'da Omaho'ya yakın bir yerde kurduğu çocuk kentini anlatan bir yazı vardı içinde. Kafka makaleyi okuyunca dedi ki: "Bütün kentlerimizle yapıtlarımızı, özgürlüğü bağlılıkta bulan bu türlü çılgın çocuklar yaratmıştır."

Franz Kafka, yazanesine götürdüğüm, Alfons Paquet'nin *Rus Devriminin Ruhu* adlı kitabının sayfalarını çeviriyordu.

"Okumak ister misiniz?" diye sordum.

"Hayır, eksik olmayın" dedi Kafka, kitabı masasının üzerinden uzattı. "Şu sıra vaktim yok. Yazık, Rusyada insanlar, bütünüyle hakka uygun bir dünya kurmağa çalışıyorlar. Dinsel bir sorun bu."

"Ama Bolşeviklik dine karşı".

"Kendisi din olduğu için karşı. Bu arayagirmeler, ayaklanmalar, ablukalar– ne demek bunlar? Bunlar, dünyayı silip süpürecek büyük, amansız din savaşları için birer küçük önoyun."

Bayraklar, sancaklarla mitinge giden büyük bir işçi topluluğuyla karşılaşmıştık. Kafka dedi ki: "Bunlar öylesine kendini tutabilen, kendine güvenen, iyi huylu insanlar ki. Sokaklarda egemenlik sürmekle, bütün dünyaya egemen olduklarını sanıyorlar. Gerçekte yanılıyorlar. Yazmanlar, görevliler, siyaseti meslek edinmiş kişiler ve bütün yeni çağ sultanları var arkalarında, onlara ikdidar yolunu hazırlıyorlar."

"Yığınların gücüne inanmıyor musunuz?"

"Ben bu yığınlar gücünü, biçimlenip düzene sokulmak istiyen, biçimsiz, apacık bir kargaşa olarak görüyorum. Her gerçek devrimci gelişme sonunda, bir Napoleon Bonaparte çıkar ortaya."

"Rus Devriminin daha geniş çapta yayılacağına inanmıyor musunuz?"

Kafka bir ân sustu, sonra dedi ki: "Sel yayıldıkça, su sığlaşır, kirlenir. Devrim buharlaşarak, sadece yeni bir kırtasiyeciliğin çamurunu bırakır geride. İşkence çeken insanlığın zincirleri, daire kâğıtlarından yapılır."

Topluca demokratların Hyberner Sokağındaki halkevinin Rosa Salonunda Marxcı öğrenciler eliyle düzenlenen, babamla birlikte dinlediğim, Rusyadaki durum üstüne bir konferansı anlattım Franz Kafka'ya.

Sözüm bittiğinde, Kafka dedi ki: "Ben siyasetten hiç anlamam. Elbette, eksiklik bu, seve seve düzeltmek isterim. Ama öyle çok kusurum var ki! En yakın şeyler bile benden kaçınıp gitikçe uzaklaşıyorlar. Siyaset dünyasının en sapa yerlerinde bile yolunu bulan Max Brod'a hayranım. Günlük olayları bana sık sık ve uzun uzadıya anlatır. Onu da sizi dinlediğim gibi dinlerim ama hiç bir zaman soruya tam gireremem."

"İyi anlatamadım mı yoksa?"

"Beni yanlış anlıyorsunuz. Siz çok iyi anlattınız. Benim kusurum. Savaş, Rusyadaki devrim ve bütün dünyanın sıkıntıları, kötülük seli gibi görünüyor bana. Su baskını. Savaş, kargaşayı tutan setleri kaldırıverdi. İnsan varlığının destekleri çöküyor. Tarihsel gelişmeyi tek tek kişiler değil, yığınlar belirliyor. İteliyorlar, sürüyorlar, süpürüyorlar bizi. Tarihin kurbanlarıyız biz."

"İnsan, dünyanın yaratılmasına artık katılmıyor demek mi istiyorsunuz?"

Kafka, gövedesiyle hafif sallantılı davranışlarda bulundu.

"Yine yanlış anladınız beni. Tersine: insan, dünyadaki payından ve ortak sorumluluğundan yüz çevirdi."

"Olur şey değil. İşçi partisinin büyüdüğünü görmüyor musunuz? Yığınların devinme gücünü?"

(Sözlerim, Rusyadaki durum üstüne verilen konferansın ve babamın bu konferansla ilgili yorumlarının yankısıydı.)

"Tamam işte" dedi Franz Kafka. "Devinme, görebilmemizi önlüyor. Bilincimiz büzülüyor. Biz farkına varmadan, yitiriyoruz düşünmeyi, yaşamayı yitirmeden."

"İnsanlar, sorumsuzlaşıyorlar demek mi istiyorsunuz?"

Kafka acı acı gülümsedi.

"Hepimiz birer buyurmanmışız gibi yaşıyoruz. Dilenci olup çıkıyoruz bu yüzden."

"Bunun sonu nereye varacak?"

Kafka omuz silkerek pencereden dışarı baktı.

"Cevaplar, umutlardır, söz vermelerdir. Kesinlik değil ki bu."

"Ama kesinlik olmazsa, bütün yaşayış nedir ki?"

"Batıştır. Belki de günaha düşüş."

"Günah nedir?"

Kafka karşılık vermeden alt dudağını dilinin ucuyla ıslattı.

"Günah nedir?... Sözü ve eylemi biliyoruz ya, günahın duygusunu ve bilgisini yitirmişiz.

Lânetleme, Tanrının terketmesi, anlamsızlık, budur belki de."

Babamın girmesi konuşmamızı kesti.

Ayrılırken, Doktor Kafka bana birden, sesinde bir özür dileme, dedi ki: "Size söylediğim şeyler üzerinde durmayın."

Şaşırmıştım. Kafka benim için hem öğretmen, hem ruh kılavuzuydu. Afallamış, sordum: "Niçin? Hepsini ciddî söylediniz".

Gülümsedi.

"İyi ya. Ciddîliğim sizi, ağı gibi etkiliyebilir. Gençsiniz siz."

Gücenmiştim.

"Gençlik ayıp değil ki. Genç olsam da, düşünebilecek durumdayım."

"Görüyorum ki, bugün gerçekten anlaşamıyoruz. Ama bu iyi bir şey. Anlaşmazlık, benim bu berbat karamsarlığıma karşı korur sizi, bu karamsarlık – Günahtır."

1921 Noeli için babam bana bir kitap almıştı, *İnsanlığın Kurtuluşu, Geçmişte ve Bugün Özgürlük Düşünceleri*. Bu kalın kitabı, sanırım 1923 Baharında, Franz Kafka'ya gösterdiğim zaman, Arnold Böcklin'in resmi *Savaş* ile W. W. Weresschtschagin'in *Kafatası Piramidi*'ne uzun uzun baktı.

"Savaş tam resmedilemez" dedi Kafka. "Çoğu kez, sadece dış görünüşler ya da sonuçlar gösterilir– şu kafatası piramidi gibi. Oysa savaşın ürkünçlüğü, varolan kesinliklerle göreneklerin çözülmesidir. Hayvanca maddî olan,

ölçüsüz büyüyerek ruhsal her şeyi boğar. Kanser gibidir. Kişi yıllık, aylık, günlük saatlik yaşamaz olur, yalnız ânlık yaşar. Ân bile yaşanmaz artık. Kişi ânın bilincindedir sadece. Kişi ancak vardır."

"Bu, ölüme yakınlığından ileri geliyor" dedim.

"Ölüm bilgisiyle korkusundan ileri geliyor."

"Aynı şey değil mi?"

"Hayır, aynı şey değil. Yaşamayı bütünüyle kavrıyanda ölüm korkusu yoktur. Ölüm korkusu , başarılmamış bir yaşayışın sonucudur ancak. İhanet belirtisidir."

Savaş ertesi yapılan sayısız uluslararası konferanslardan biri üstüne konuşuyorduk.

Franz Kafka dedi ki: "Bu büyük siyasal toplantılar, bayağı kahve konuşmaları düzeyinde. İnsanlar, elverdiğince az söylemek için, yüksek sesle ve uzun uzun konuşuyorlar. Gürültülü bir susuş. Gerçekten doğru ve ilginç şeyler, arkada çevrilen dolaplardır; bunların hiç sözü edilmez."

"Öyleyse sizin gözünüzde basın, doğrunun hizmetinde değil."

Ağrılı bir gülümseme, Kafka'nın dudak kenarlarını kıstı.

"Yaşamanın gerçekten büyük ve değerli şeylerinden olan doğru satın alınamaz. Doğru, sevgi ya da güzellik gibi, armağan edilir kişiye. Oysa gazete, alınır satılır bir maldır."

"Öyleyse basın, insan aptallığının hizmetinde" dedim kaygılı.

Franz Kafka güldü, çenesini ileri doğru yengiyle uzattı.

"Hayır, hayır! Her şey, yalan dahi, doğruya hizmet eder. Gölgeler, güneşi söndüremezler."

Franz Kafka gazetelere karşı pek kuşkuluydu. Elimde türlü gazetelerden bir demet gördü mü, gülümserdi.

Bir gün dedi ki: "*Gazetelere gömülmüş* deyimi durumu gerçekten veriyor. Gazete dünya olaylarını sunar– yanyana taşlar, yanyana pislikler. Toprak ve kum yığını. Nerde anlam? Tarihi olaylar birikintisi olarak görmek, saçmadır. Olayların anlamı her şeyden önce gelir. Bunu ise gazetelerde bulamayız, ancak inançta, raslantı gibi görünmenin nesnelleşmesinde bulabiliriz."

Franz Kafka'nın yazanesine girmiştim. Kimse yoktu. Açıkta duran kâğıtlar, içinde iki armut bulunan bir tabakla birkaç gazete, onun yapıda olduğunu gösteriyordu. Bunun için, yazı masasına yakın "konuk iskemlesine" oturdum; *Prager Tagblatt*'ı alıp okumağa başladım.

Az sonra Kafka geldi.

"Çok mu beklediniz?"

"Hayır, okuyordum" dedim, içinde *Uluslarbirliğinin Toplantısı* diye bir makale bulunan gazeteyi gösterdim ona.

Kafka umarsız bir davranışta bulundu.

"Uluslarbirliği! Gerçekten uluslar birliği mi bu? Bana öyle geliyor ki bu Uluslarbirliği adı, yeni bir savaş alanı için maske sadece."

"Uluslarbirliği, barış örgütü değil demek mi istiyorsunuz?"

"Uluslarbirliği, kavganın belli bir yerde olmasını sağlamak için kurulmuş bir örgüttür. Savaş sürüp gidiyor, ama artık başka türlü kavga araçlarıyla. Asker tümenlerinin işini bankalar görüyor. Sanayinin savaş gücü yerine, maliyenin kavga yeterliği geçiyor. Uluslarbirliği, ulusların birliği değil, çeşitli çıkar kümelerinin borsası."

Kafkanın dikkatini, onarım üstüne uzun bir makaleye çekmiştim. Gazetenin üstünden uzağa baktı, alt dudağını hafifçe öne çıkararak dedi ki: "Bütün bunlar aslında öyle kolay ki. Ancak kişinin formülleştiremediği sorunlar, gerçekten güç ve çözülmez sorunlardır; bunlarda içerik olarak, bütün yaşayışın kesinsizlikleri vardır da ondan."

"Avrupa barışının berbat görünüşlerini anlatan bir gazete makalesini konuşuyorduk.

"Oysa Barış Antlaşması kesin" dedim.

"Hiç bir şey kesin değil" dedi Franz Kafka. "Abraham Lincoln'den bu yana hiç bir şey, doğrulukla halledilmedikçe, kesin olarak halledilmedi."

"Ne zaman olacak bu?" diye sordum.

"Kim bilir. İnsanlar Tanrı değiller ki. Tarih, her önemsiz ânın başarısızlıkları ve yiğitliğiyle kurulur. Kişi ırmağı bir taş atsa, dalga halkaları doğar. Ama insanların çoğu, bireyüstü sorumluluğun bilincine varmadan yaşarlar, çekilen sıkıntının çekirdeği –bence– budur.

"Max Hoelz olayı için ne düşünüyorsunuz?" diye sordum.

(Orta Almanyadaki 1921 ayaklanmasının önderi, Alman sınırından ötede tutuklanmıştı. Çek hükümeti, onu Almanyaya geri vermeyi reddetmişti.)

"İyiliğe , kötülükle erişebilir mi? Yazgının karşısına dikilen güç, gerçekte zayıflıktır. Verinme ve katlanma, daha zorludur. Ama Marquis de Sade bunu anlıyamaz."

"Marquis de Sade mi?" diye şaşırdım.

"Evet" diye başını eğdi ,Franz Kafka. "Bana yaşama öyküsünü verdiğiniz Marquis de Sade, çağımızın gerçek piridir."

"Değil belki de."

"Evet. Zenginlerin lüksü, nasıl yoksulların sıkıntısıyla ödeniyorsa, Marquis de Sade da ancak başkalarının acılarıyla sağlıyabiliyor yaşama sevincini."

Yenilgimi örtmek için, çantamı karıştırıp Vincent van Gogh'un resimlerinin reprodüksiyonlarını gösterdim ona

Kafka çok sevindi.

"Arkada lâcivert göğü olan şu kahve bahçesi olağanüstü güzel" dedi. "Öbür resimler de güzel. Ama kahve bahçesi büyülüyor

beni. Onun çizgi resimlerini biliyor musunuz?"

"Hayır bilmiyorum."

"Yazık. *Delilerevinden Mektuplar* adlı kitapta var. Belki bir yerde raslarsınız bu kitaba. Resim çizebilmeyi öylesine isterdim ki. Gerçekte buna durmadan çalışıyorum. Ama bir şey çıktığı yok. Bir zaman sonra anlamını kendim de bulamadığım, baştan aşağı kişisel bir resim-yazma benimki."

Ona, içinde son elli yıldaki önemli olayların resimleri bulunan, haftalık bir Viyana dergisinin yıldönümü sayısını gösterdim.

"Tarih" dedim.

Kafka dudak büktü.

"Neden! Tarih, çoğu kez resmî görüşmelerden kurulduğu için, şu eski resimlerden bile daha gülünçtür."

Kafka'ya düşümü anlattım: Başkan Masaryk, rıhtımda basbayağı bir yurttaş gibi geziniyordu. Sakalını, gözlüğünü, arkadan kavuşturduğu ellerini, bol, önü açık kaputunu olduğu gibi görmüştüm.

Franz Kafka gülümsedi.

"Düşünüz, Masaryk'in kişiliğine uyuyor. Devletin başıyla öylesine teklifsiz görüşülebilir. Masaryk'in öyle güçlü bir kişiliği var ki, iktidarın bütün dış niteliklerinden az geçebilir. Katı inançları olmadığından, öylesine insanca bir etki bırakıyor."

Uluscu Demokratların Karolinenthal'daki toplantısında olanları anlattım; baş konuşmacı, Maliye Bakanı, Dr. A. Rasin'di.

"Alan dövüşçülüğünü iş edinmiş biridir" dedi Kafka. "Almanlarla dövüş, onun parolasıdır; ve bununla, güçsüz Çek yığınlarından çok, güçlü Almanlarla yakınlığı olan insanların sözcülüğünü yapıyor."

"Nasıl yani?"

"Dağ dorukları birbirlerini görürler. Onların gölgesindeki çukurlarla küçük koyaklar, bir düzeyde olsalar da, birbirlerini tanımazlar."

Kafka'nın yazı masasında, Dışişleri Bakanı Benes'e karşı yöneltilmiş bir kitapçık buldum, *Ocista* (Arıtma).

Franz Kafka dedi ki: "Doktor Benes'i zenginliğinden dolayı kınıyorlar. Bayağılık bu. Doktor Benes, olağanüstü yeterlidir. Kendi nitelikleri ve bağlatılarıyla , her durumda zengin olabilirdi. Çorap da satabilirdi, işe yaramaz kâğıt da. İş konusu onun için ikinci derecededir. Ticaret dünyasının büyük bir adamıdır o. Kendisi için de, başkaları için de önemli olan budur. Dolayısiyla bu yergi, şekil bakımından doğru, ama siyaset bakımından büsbütün yersizdir. Eylemlerini vurmadan, adamın kendisine nişan alıyorlar."

İşçi Kaza Sigortası Kurumunda bazı değişiklikler yapılacaktı. Babam bu konuyla ilgili bir andıç üzerinde çalışıyordu. Öğle yemeklerin-

de gazetenin boş kenarlarına notlar alıyor, geceleri de yemek odasına kapanıyordu. Kafka'ya anlattığımda, güldü.

"Babanız, sevgili, kocaman bir çocuk" dedi. "Düzeltmelere inanan herkes öyledir ama. Görmezler ki, dünyanın görüntüsü, ancak bazı şeylerin ölüp bazı şeylerin doğmasıyla değişir. Bazı şeyler düşer, bazı şeyler yükselir. Kaleydoskoptaki cam parçacıklarının düzenini değiştiren budur. Ancak çok küçük çocuklar, oyuncağı yeniden kurduklarına inanırlar."

Babam , Franz Kafka üstüne pek tutumlu konuşuyordu. Sözlerinden , babamın Doktor Kafka'ya ilgi duyduğu, ama onu tam anlıyamadığını hep hissettiği sonucu çıkarılabilirdi.

Franz Kafka ise, babamı saymakla kalmıyor ona, derin bir anlayış gösteriyordu.

"Babanızın çok yönlülüğü hep şaşırtır beni" dedi. "Nesneler ona öyle gerçek geliyor ki, her şey ona öyle yakın, öyle bildik ki.Derin inançlı bir insan olsa gerek, yoksa dünyanın görünüşte en kolay şeylerine bu denli yaklaşamazdı."

Babamın, boş zamanlarını marangozluğa ve çilingirliğe ayırdığını söyledim. El işçisi olarak duyduğu coşkunluğu ve hırsı, şakacı bir abartmayla anlattım.

Ama Franz Kafka, benim anlatışımdan hoşlanmadı.

Kaşlarını çattı, alt dudağını öne çıkardı, bana sert sert bakarak dedi ki: "Gülmeyin ! Güze-

li görmek istemiyormuş gibi davranmayın, gururunuzu maskeliyorsunuz ancak. Çünkü babanızdan gurur duyuyorsunuz. Ve haklı olarak. Kendini beğenmiş biri olmadığı için, öyle etkin, öyle verimli ki. Ama siz bundan utanıyorsunuz. Gülüyorsunuz babanızın marangozluğunu ve çilingirliğine katılamıyorsunuz da ondan. Gülüşleriniz mi? Dökülmemiş gözyaşları onlar."

"Werfel'in şiir oyunu *Aynacı*'yı okuyorum."

"Oyunu uzun zamandır biliyorum"dedi Kafka. "Verfel, yer yer iki kez okudu bize. Dili, kulağa güzel geliyor, ama –açıkça söylemek gerekirse– ben bu oyunu anlamıyorum. Werfel, kalın duvarlı bir tekne. Mayalanmış içerikten çok çeşitli mekanik dış sarsılışlarla ses veriyor."

"Müzik üstüne uzun bir roman yazmakta olduğu doğru mu?" diye sordum.

Kafka başını eğdi.

"Evet, onun üzerinde nicedir çalışıyor. Verdi ile Wagner üstüne bir roman olacak. Prag'a döner dönmez bize yer yer okuyacaktır şüphesiz."

"Canı sıkkın söylüyorsunuz bunu" dedim. "Werfel'den hoşlanmıyor musunuz?"

"Yo, hayır, hatta çok hoşlanıyorum" dedi Franz Kafka, canlanarak. "Kendisini tâ liseden tanırım, Max Brod, Felix Weltsch, Werfel ve ben, sık sık gezintilere çıkardık birlikte. O en küçüğümüzdü, dolayısiyle, belki de en ciddîmiz. İçinden gençlik taşardı. Şiirlerini okurdu

bize. Otlara yatar, güneşe göz kırpardık. Öyle güzel bir çağdı ki, anısı bile, o çağın öbür arkadaşları gibi, Werfel'i de sevdiriyor bana."

"Üzgünsünüz ama" dedim.

Kafka gülümsedi özür diler gibiydi.

"Güzel anılar, üzüntüyle karıldı mı, daha tatlı gelir. Bunun için, gerçekte üzgün değilim, haz peşindeyim."

"Franz Blei'ın sözünü ettiği acı kökler bunlar."

Gülüştük, ama ancak bir ân.

Franz Kafka yeniden ciddileşiverdi.

"Gerçekte bambaşka"dedi. "En iyi dostlarımın tutkusu olan müzikten bir şey anlamadığını düşündüm mü, bir çeşit acı – tatlı üzüntüdür alıyor beni. Bir esinti ancak, bir ölüm soluğu. Bir ânda geçip gidiyor. Ama en yakın insanlardan bile nasıl sonsuzca uzak olduğumu apacık gösteriyor bana; böylece yüzüm, kötü bir anlatıma bürünüyor, bunun için beni bağışlamalısınız."

"Bağışlanacak ne var? Bana bir şey yapmadınız ki, Tersine, sorularım için ben özür dilemeliyim."

Kafka güldü.

"En kolay çözüm: suç sizinle bölüşülecektir. Ayartacağım sizi."

Kafka, masasının gözünü açtı, bana İnsel Verlag'ın yayınladığı, alaca bir kitapcık uzattı.

"*Çöl Babalarının Anlattıkları*" diye yüksek sesle okudum başlığı.

"Sevimli" dedi Kafka. "Son derece hoşuma gitti. Keşişler çölde, ama çöl onlarda değil. Müzik bu! Kitabı bana geri vermeniz gerekmez."

Franz Kafka, tartışmalı konuları tek bir sözle birden aydınlatabilirdi. Ama hiç bir zaman pek bilmiş, hatta nükteci görünmeğe çalışmazdı. Ne söylese, onun ağzında, yalın, kendiliğinden anlaşılır ve doğal olurdu. Bu, özel bir söz dizisinden, yüz oyunlarından ya da ses perdesinden ileri gelmiyordu, Dinliyeni etkiliyen, Kafka'nın bütün kişiliğiydi. Öyle sessiz, öyle durgundu ki. Diri, pırıl pırıl gözleri vardı; konuşmalarımızda müzikten ya da kendi edebiyat çalışmalarından söz açacak olursam, –elinde olmadan utanırken– gözleri kırpışmağa başlardı.

"Müzik benim için daha çok deniz gibi" demişti bir gün. "Altediyor, hayranlığa salıyor beni; canlanıyorum, ama öyle ürküyor, öyle korkunç ürküyorum ki sonsuzluktan. Ben, doğrusu, kötü bir denizciyim, Max Brod bambaşka. O balıklama dalar ses seline. Şampiyon yüzücüdür o."

"Müzikten onun kadar anlıyan pek az bulunur. Hiç değilse, Viteslav Novak böyle söylüyor."

"Novak'ı tanır mısınız?"

Kafka başını eğdi.

"Biraz. Novak ve daha nice Çek bestecileriyle müzikçileri hep Max'a gelirler. Çok hoşlanırlar kendisinden. O da onlardan hoşlanır. Sırasında onlara yardım eder. Öyledir Max."

"Doktor Max Brod'un Çekçesi iyi öyleyse."

"Kusursuz. Ona imreniyorum. Bakın–"

Kafka, yazı masasının bir gözünü açtı.

"İşte iki ciltlik *Nase Nec* (Dilimiz) yıllığı. Bunları öyle istekle okuyor, inceliyorum ki. Yazık, eski sayıları yok bende. Edinmek isterdim. Dil, yurdun ezgilenmiş soluğudur. Ama bende– bende çetin bir nefes darlığı var, çünkü ne Çekçe biliyorum, ne İbranice. İkisini de öğreniyorum. Ama düş ardından koşmak gibi bu. Kişi, içerden gelmesi gereken şeyi nasıl bulabilir dışarda?."

Kafka, yazı masasının gözünü kapadı.

"Benim doğduğum Yahudi mahallesindeki Karpfen Sokağı, yurttan ölçülemiyecek uzaklıkta."

"Ben Yugoslavya'da doğdum" dedim, gözlerinin anlatımı bana dokunmuştu.

Ama Kafka yavaşça başını salladı.

"Yahudi mahallesiyle Teinkirche* arasında ki uzaklık daha fazla, çok daha fazla. Ben başka bir dünyadanım."

Bir başka durumda, Çekçedeki dil özleştirmecileri üstüne konuşurken, dedi ki; "Çek dilinin en büyük güçlüğü, kendisiyle öbür diller arasındaki sınırı çizmektir. Genç bir dil, bunun için dikkatli korunmak gerekir."

* Teinkirche, Yahudi mahallesinde bir kilise. "Hıristiyan tapınağı olduğu için, çevresine sonsuzca yabancı" demek istiyor Kafka. (Çeviren)

"Müzik yeni, daha ince, daha karmaşık, dolayısiyla daha tehlikeli uyarımlar doğurur" dedi Kafka bir gün. "Oysa şiir, uyarımlar çölünü aydınlatır, bilince yükseltir, arıtır, dolayısiyla insansı kılar. Müzik, duyusal yaşayışın çoğaltılmasıdır. Şiir ise, düzene sokulması, yükseltilmesidir."

O sırada okuduğum bir oyunun düşünce yapısını açıklamağa çalışıyorum.

"Bütün bunlar yalnızca söyleniyor mu?" diye sordu Kafka.

"Hayır"diye karşılık verdim. "Yazar bunları, görüntülü bir dille sunmağa çalışıyor."

Çabucak eğdi başını: "Doğru yapıyor. Yalnızca söylemek nedir ki o şeyi yaşamak gerekir. Bu işte dil, temel bir araçtır, canlı bir şey bir ortam. Ama dil, araç gibi kullanılmamalı; onu yaşamak, sıkıntısını çekmek gerekir. Dil, ölümsüz bir sevgilidir."

Bir anlatımcı ozanlar antolojisi üstüne dedi ki: "Bu kitap üzüyor beni. Ozanlar ellerini insanlara uzatıyorlar. Ama insanlar, dost elleri değil, gözleriyle yüreklerine yönelmiş sımsıkı yumruklar görüyorlar ancak."

Eugen Diederich Verlag baskısından okuduğum Plato'nun ülkülük Devleti üstüne konuşuyorduk.

Plato'nun, ozanı devlet topluluğundan çıkarmasına takıldım.

Kafka dedi ki: "Son derece anlaşılır bir şey. Ozanlar, gerçeği değiştirmek için, değişik gözlükler sunarlar insanlara. Dolayısıyla, devlet için tehlikeli öğelerdir onlar, çünkü değişiklik istemektedirler. Devlet ve devletin kendine bağlı bütün hizmetçileri, ancak süredurmak isterler."

Franz Kafka'ya, daireden eve dek yoldaşlık etmiştim. Altstädter Ring'deki babaevinin girişinde Felix Weltsch, Max Brod ve karısıyla beklenmedik bir karşılaşmamız oldu. Birkaç söz konuşup akşam Oskar Baum'da buluşmayı kararlaştırdılar.

Kafka'nın dostları bizden ayrıldıktan sonra, Brod'un karısını ilk kez gördüğümü hatırladı birden.

"Ben de sizi doğru dürüst tanıştırmadım" dedi. "Doğrusu çok üzüldüm."

"Zararı yok" dedim. "Hiç değilse daha iyi seyredebildim kendisini."

"Hoşunuza gitti mi?" diye sordu Kafka.

"İnanılmaz mavilikte gözleri var" dedim.

Kafka afalladı.

"Hemen farkettiniz ha?"

"Ben gözleri incelerim. Onlar, sözlerden daha çok şey söyler bana" dedim kurula kurula.

Ama Franz Kafka işitmedi. Ciddî, benim üstümden uzaklara bakıyordu.

"Bütün dostlarımın olağanüstü gözleri var" dedi. "Onların gözlerindeki ışıltı, içinde yaşadığım zindanın tek aydınlığıdır. O bile yapma bir ışık yalnız."

Güldü, elimi sıkıp eve girdi.

Uykusuzlukla başı dertteydi; bir gün bu konuda dedi ki: "Belki bu uykusuzluk, büyük bir ölüm korkusunu gizliyor. Belki korkuyorum, uykuda benden ayrılan ruhum bir daha dönmez diye. Belki uykusuzluk, apansız yargılanma olanağından korkan pek uyanık bir günah bilincidir yalnız. Belki uykusuzluğun kendisi günahtır. Belki de o, doğala karşı ayaklanmadır."

Uykusuzluğun sayrılık olduğunu söyledim.

Kafka karşılık verdi. "Günah, her sayrılığın köküdür. Odur ölümlülüğün kaynağı."

Kafka ile, Graben'deki galeride düzenlenen bir Fransız resim sergigisine gitmiştik. Picasso'nun resimleri vardı: Kübist ölü – doğalar ve dev ayaklı pembe kadınlar.

"Kaygısız bir çarpıtıcı" dedim.

"Sanıyorum"dedi Kafka. "Bilincimize daha girmemiş çarpıklıkları saptıyor yalnız. Sanat bir aynadır, saat gibi ileri gider – bazan."

Ona kurmacı (konstruktivist) resimlerin fotoğraflarını götürmüştüm.

Kafka dedi ki: "Bütün bunlar, olağanüstü bir Amerika'nın, sınırsız olanaklarla dolu bir büyü ülkesinin düşleri ancak. Son derece anlaşılır bir şey; çünkü Avrupa, olmaz sınırlamalar ülkesi oluyor gitgide."

Georg Grozs'un siyasal çizgi resimlerinden bir derleme görmüştük.

"Ne nefret" dedim.

Franz Kafka tuhaf tuhaf gülümsedi.

"Düş kırıklığına uğramış gençlik" dedi. "Sevginin olmazlığından doğan bir nefret. Anlatımın gücü, kesin mi kesin bir zayıflıktan geliyor. Bu resimlerdeki umutsuzluğun ve azgınlığın kaynağı budur. Ayrıca, yıllığın birinde Grosz'un şiirlerini de gördüm."

Kafka resimleri gösterdi: "Göstermeli edebiyat bunlar."

Kafka'ya, Neugebauer Yayınevinin yeni kitaplarını gösteriyordum. Georg Gorsz'un resimlediği bir kitabın sayfalarını çevirirken dedi ki: "Kapitalin eski görünümü bu –yoksulların parası üstüne oturmuş, silindir şapkalı şişman adam."

"Bu bir benzetme sadece" dedim.

"*Sadece* diyorsunuz! Benzetme, insanların düşüncelerinde gerçeğin görüntüsü olur ki, bu elbette düzmecedir. Ama yanılgı zaten var burada."

"Resim, düzmece demek mi istiyorsunuz, Bay Doktor?"

Pek öyle diyemem. Hem doğru, hem düzmece. Ancak bir bakıma doğru. Bu eksik görünüşü, bütünün görünüşü olarak bildirdiği ölçüde düzmece. Silindir şapkalı şişman adam, yoksulların boynuna binmiş. Bu doğru. Ama şişman Kapitalizm, buysa bütünüyle doğru değil artık. Şişman adam, belli bir düzenin çerçevesi içinde egemen. Ama düzenin kendisi

değil ki o. Düzenin egemeni bile değil. Tersine: şişman adam da zincire vurulu, ama resim onu göstermiyor. Resim tam değil. Dolayısiyle iyi değil. Kapitalizm içerden dışarıya, dışardan içeriye, yukardan aşağıya ve aşağıdan yukarıya doğru giden bağlantılar düzenidir. Her şey bağlantılıdır, her şey zincire vurulmuştur. Kapitalizm, hem dünyanın, hem de ruhun koşuludur."

"Peki bunu nasıl gösterirdiniz?"

Doktor Kafka omuz silkti, üzgün üzgün gülümsedi.

"Bilmem. Biz Yahudiler resssam değiliz pek. Nesneleri duruk gösteremeyiz. Onları hep akar, kımıldar durumda, değişme olarak görürüz. Anlatıcıyız biz."

Görevlilerden birinin girmesi, konuşmamızı kesti.

Yazmanın tedirgin edici ziyaretinden sonra, az önce başladığımız o ilginç tartışma konusuna dönmek isterdim, Ama Kafka şu sözlerle konuyu kapadı: "Bırakalım bunu. Anlatıcı, anlatma üstüne konuşamaz. O ya anlatır, ya susar. O kadar. Dünyası ya ses verir içinde, ya da suskunluğa gömülür. Benim dünyam sönüyor. Yandım bittim."

Ona, dostum Vladimir Sychra'nın çizdiği portremi gösterdim.

Resim, Kafka'nın hoşuna gitti.

"Olağanüstü güzel bu resim. Gerçekle dolu" dedi birkaç kez.

"Gerçeğe fotoğraf gibi bağlı demek mi istiyorsunuz?"

"Neler kuruyorsunuz? Hiç bir şey fotoğraf kadar aldatıcı olamaz. Gerçek, ne de olsa, yürek işidir. Ancak sanatla elde edilebilir."

"Asıl gerçek, oldum olası gerçekdışıdır" dedi Franz Kafka. "Renkli bir Çin ağaçoymasındaki açıklığa, duruluğa ve doğruluğa bakın. Öyle konuşmak – işte o bir şeye benzerdi!"

"Josef Capek'in, solcu dergi *Cerven* 'deki (Haziran) linoloymalarına bakıyorduk.

"Anlatım biçimini pek anlamıyorum" dedim.

"Öyleyse özü de anlamıyorsunuz" dedi Franz Kafka. "Biçim, özün anlatımı değil, uyarıcısıdır, öze açılan kapıdır, yoldur. Bunu başardı mı, gizli arkagörünüm de açar kendini."

Franz Kafka bana *Der Brenner* diye bir derginin bazı sayılarını vermişti; içinde Theodore Haecker'den denemeler, Kierkegaard'dan çeviriler ve Carl Dallago'nun Giovanni Segantini üstüne incelemeleri vardı.

Okurken, Güney Alplerinin bu ressamına ilgi uyandı içimde. Bunun için, dostum genç oyuncu Franz Lederer bana Segantini'nin *Yazılar* ve Mektuplar'ını verince çok sevindim. Kitabı Kafka'ya gösterip dikkatini benim çok hoşuma giden şu paragrafa çektim: "Sanat, bizim dışımızda duran, dışımızda varolan

bir gerçek değildir. Onun sanat olarak hiç bir değeri yoktur, olamaz: bu ancak doğanın körükörüne yansılanmasıdır, ancak yansılama olabilir bu, yani, kendi gerecini sadece geri vermek doğaya. Oysa gerecin, gelişerek ölümsüz sanata dönüşmesi için, ruh eliyle işlenmesi gerekir."

Franz Kafka kitabı bana yazı masasının üzerinden uzattı, bir ân boşluğa baktı, derken çabucak benden yana döndü: "Gerecin ruh eliyle işlenmesi gerekir. Ne demek bu? Yaşamak demek, başka hiç bir şey değil, yaşamak ve yaşantıya egemen olmak. Budur önemli olan."

Ne zaman sinemaya gittiğimi söylesem, Franz Kafka hep şaşırmış gibi bakardı. Yüz anlatımındaki değişmeyi şu sorumla tepkide bulundum: "Sinemadan hoşlanmaz mısınız?"

Kafka bir ân düşündükten sonra karşılık verdi:

"Doğrusunu isterseniz, bunu hiç düşünmedim. Gerçi yaman bir oyuncak. Ama ben katlanamıyorum, belki bende yaradılıştan "*optik*'lik var da ondan. Ben göz adamıyım. Oysa sinema, görüşü bozuyor. Devinmelerin hızı ve görüntülerin çabucak değişmesi, insanları sürekli olarak şöyle bir bakıp geçmeğe zorluyor. Görüş, görüntülere egemen olamıyor, görüntüler görüşe egemen oluyorlar. Sel gibi doluşuyorlar bilince. Sinema, giyimsiz göze üniforma giydirmektir."

"Korkunç bir sav" dedim. "Bir Çek atasözüne göre, göz ruhun penceresidir."

Kafka başını eğdi.

"Filimler, demir pancurlardır."

Birkaç gün sonra aynı konuşmaya döndüm.

"Sinema, korkunç bir güç" dedim. "Basından daha güclü. Dükkânlarda çalışan kızların, mankenlerin, terzi kadınların , hepsinin yüzleri Barbara La Marr, Mary Picford ve Pearl White gibi."

"Elbette. Güzellik özlemi, kadınları oyuncu yapar gerçek yaşayış, ozan düşlerinin yansımasıdır ancak. Çağdaş ozanın saz telleri, sonsuz sellüloit şeritlerdir."

Bir Prag gazetesinin açtığı soruşturma üstüne konuşuyorduk. İlk soru şuydu: "Genç bir sanat var mıdır?"

Dedim ki: "Genç bir sanat aramak ne tuhaf değil mi? Ya sanat vardır, ya da süprüntü. İkincisi, türlü *izm*'lerle modaların maskesi altında gizler kendini."

Kafka dedi ki: "Sorunun ağırlık noktası, isim olan "sanat" değil, niteliyen "genç" sıfatıdır. Bundan apacık anlaşılıyor ki, sanatta gençliğin varlığı bile ciddî bir kuşkuyla karşılanmakta. Doğrusu bugün, özgür, yük altında olmıyan bir gençlik tasarlamak güç. Şu son yılların ürkünç seli, her şeyi sular altında bıraktı. Çocukları bile. Gerçi bozulma ile gençlik bağdaşamaz. Peki ama nicedir bugünkü insanlığın gençliği? Bozulma ile içli dışlı dost olmuş. İnsanlar, bozulmanın gücünü biliyorlar. Ama gençliğin gücünü unutmuşlar. Bu yüzden geçliğin

kendisi üstüne kuşkuya düşüyorlar. Gençlik güveninin eksikliğinden yoksun bir sanata ha?"

Franz Kafka kollarını açtı sonra inme inmiş gibi, bıraktı kucağına,

"Gençlik zayıftır. Dış baskı öyle güçlü ki. Savunmak, aynı zamanda da kendini vermek– bu, yüzü çarpıtan bir kasınca yol açar. Bugünkü genç sanatçıların dili, açmaktan çok, örtüyor."

Ona, Lydia Holzner'lerde tanımadığım genç sanatçılardan çoğunun kırkında kişiler olduklarını söyledim.

Franz Kafka başını eğdi.

"Doğrudur. Bugün nice kimseler gençliklerini ilk kez kazanıyorlar. Kovboy ve Kızılderili oyunundan ilk kez kurtuluyorlar. Belediye parkının yollarından, yaylar ve oklarla donanmış geçmiyorlar elbette. Hayır! Sinemada oturup serüven filimleri seyrediyorlar. O kadar. Karartılmış sinema, boşa giden gençliklerinin büyülü feneri oluyor."

Genç yazarlar üstüne konuşurken, Franz Kafka dedi ki: "Gençlere imreniyorum."

Dedim: "Siz de pek yaşlı değilsiniz."

Kafka gülümsedi: "Ben Yahudilikle, gezgin Yahudiyle bir yaştayım."

Göz ucuyla baktım kendisine.

Kafka kolunu omuzuma attı.

"Sarsıldınız. Şaka yapmak için zavallıca bir cabaydı sadece. Ama gençliğe gerçekten imreniyorum. Kişi yaşlandıkça, ufku da genişliyor. Yaşama olanakları ise küçüldükçe küçü-

lüyor. Bir tek yukarı bakış kalıyor sonunda, bir tek solukveriş. O ân kişi belki bütün yaşamasını gözden geçiriyor. İlk ve son kez."

Dadaizmin Almanyadaki önderi Richard Hülsenbeck, Prag'da bir konferans vermişti.

Konferans üstüne bilgi veren bir kâğıt hazırladım.

Yazıyı Kafka'ya götürdüm.

Makaleyi okuduktan sonra, "Yazınızın başlığı, Dada değil, Sensen olmak gerekir". dedi. "Cümleler, insanlar için duyulan özlemle dolu. Yani kökünde, büyüme özlemiyle, küçük Ben'in genişlemesi için duyulan özlemle, topluluk özlemiyle. Böylece küçük, üzgün Ben'in yalnızlığından kaçıp, çocukça delilikler kargaşasına sığınılıyor. İsteğe bağlı, dolayısıyla tatlı bir yanılgı. Ama yanılgı. – Kişi kendini yitirince, özgeyi nasıl bulabilir? Özge– yani, bütün görkemli derinlikleriyle dünya– ancak sessizlikte açar kendini. Ama yatışmanın tek yolu, suçlamak üzre işaret parmağını kaldırmaktır: "Sen, sen!"

Yazıyı yaktım.

Oskar Baum'un romanı *Olmaza Açılan Kapı* üstüne bir makale yazmıştım.

Franz Kafka yazımı Felix Weltsch'e vermiş, o da *Özsavunun* adlı dergide orta makale olarak yayınlamıştı. Birkaç gün sonra, Kafka'nın yazanesinde, görevlilerden birine rasladım– sanırım,

adı Gütling'di– makalemi hemen çözümlemeğe başladı.

Eleştirmesi, tabii, yadsımaydı.

Baum'un romanı gibi benim incelemem de –onun gözünde– "sayrı bir ruhun dadaist açıklamalarıydı."

Sustum.

Ama sözlerini aşağı yukarı on beş kez üsteleyince, Kafka araya girdi.

"Dada sayrı ise, bu ancak bir dış belirtidir. Başka bir şey değil. Ama belirtiyi ayırıp bastırmakla, sayrılığı ortadan kaldıramazsınız. Tersine: daha beter olur o zaman. İçerde patlıyan bir tek çıban, yüzeydeki birkaç çıbandan çok daha tehlikelidir.. Gerçekten iyileşmesi isteniyorsa, sayrılığın tâ köküne inmek gerekir. Bozukluktan ileri gelen biçimsizlikler, ancak o zaman kaybolurlar."

Gütling, karşılık vermedi.

Başka bir görevlinin girmesiyle, tartışma kesildi.

Yazanede Kafka ile yine yalnız kaldığımda sordum: "Baum'un kitabı üstüne yazdığım deneme sizce de dadaist mi?"

Kafka gülümsedi.

"Niye? Sizin denemeniz tartışılmadı bile."

"Lütfen–"

Kafka eliyle horgörücü bir davranışta bulundu.

"Yargılama değil bu! Eleştirmeci, "dadaist" sözünü, çocuğun oyuncak kılıcı sallaması gibi savurdu. Korkunç silahla gözdağı

vermek istiyor size, elindekinin gerçekte sadece bir oyuncak olduğunu billiyor da ondan. Gerçek bir kılıçla karşılayın, yeter; çocuk yatışıverir, çünkü oyuncağı için korkmaktadır."

"Demek siz, Baum ve benim yazdığım üstüne değil de, Dadaizm üstüne konuşuyordunuz?"

"Evet, kılıcımı kuşanmıştım."

"Peki Dadaizmi siz de sayrılık belirtisi mi sayıyorsunuz?" dedim.

"Dadaizm– sakatlıktır" dedi, çok ciddî. "Ruhun bel kemiği kırıldı. İnanç çöktü."

"Nedir inanç?"

"İnancı olan, onu tanımlıyamaz; olmıyan ise, kayrasızlığın gölgesinde tanımlıyabilir ancak. İnanan, konuşamaz; inanmıyan ise, konuşmamalı. Gerçekten de, yalvaçlar hep inanç kaldıraçlarından söz açarlar, hiç bir zaman yalnız inancın sözünü etmezler."

"Kendisi üstüne susan inanç konuşur onların ağzından."

"Evet, öyle."

"Peki Mesih?"

Kafka başını eğdi.

"Işık dolu bir uçurum. Kişi içine düşmek istemiyorlasa, gözlerini yummalıdır. Max Brod, *Paganizm, Hıristiyanlık, Yahudilik* diye uzun bir kitab yazıyor. O kitapla tartışırken, belki ben de biraz açıklığa kavuşurum."

"Bu kitaptan o kadar çok şey bekliyorsunuz demek?"

"Yalnız kitaptan değil; her şeyden çok, ânlardan, her bir ândan. Gerçek bir kayra bek-

leyicisi olmağa çalışıyorum. Belki gelir– belki gelmez. Olaki bu hem sessiz hem tedirgin bekleyiş, kayra müjdecisidir, ya da kayranın kendisidir. Bilmiyorum. Ama bu tedirgin etmiyor beni. Bu arada ben– bilgisizliğimle dost oldum."

Türlü itirafların değeri ve değersizliği üstüne konuşmağa başladık. Kafka'nın ağzından kişisel bir açıklama elde etmeğe çalıştım; ama başaramadım. Franz Kafka dedi ki: "Tanrı ancak kişisel kavranabilir. Herkesin kendi yaşayışı ve kendi Tanrısı vardır. Savunucusu ve yargıcı. Rahipler ve törenler, ruhun aksak yaşayışı için koltuk değnekleridirler ancak."

Bir gün Kafka, çamtamdaki kitaplar arasında bir cinayet romanı görünce dedi ki: "Böyle şeyler okuyorsunuz diye utanmanız gerekmez. Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza*'sı, ne de olsa cinayet romanıdır sadece. Ya Shakespeare'in *Hamlet*'i? Polis oyunudur. Eylemin çekirdeğinde, yavaş yavaş açığa çıkarılan bir giz bulunur. Peki ama gerçekten daha büyük giz var mı ? Şiir hep gerçeğe doğru bir yolculuktur."

"Peki gerçek nedir?"

Kafka bir ân sustu, sonra kurnazca gülümsedi

"Sanki beni boş bir sözle yakalamış gibisiniz. Ama aslında öyle değil. Gerçek, herkese yaşaması için gerekendir, kimseden elde edemiyeceği ya da satın alamıyacağı şeydir. Herkez onu kendi içinde yeniden üretmek zorundadır,

yoksa göçüverir. Gerçeksiz yaşama, olacak şey değildir. Gerçek, belki de yaşamanın kendisidir."

Franz Kafka'ya, Leo Lederer'in bana verdiği, Oscar Wilde'ın *Amaçlar*'ının Almanca çevirisini gösterdim

Kafka sayfaları çevirdi, dedi ki: "Pırıldayıp ayartıyor; ancak ağı böyle pırıldayıp ayartabilir."

"Kitaptan hoşlanmadınız mı?

"Öyle bir şey söylemedim. Tersine: kişi pek kolay hoşlanabilir bundan. Kitabın büyük tehlikelerinden biri de bu. Gerçekle oynadığı için tehlikeli çünkü. Gerçekle oynamak hep yaşamayla oynamaktır."

"Gerçeksiz, sahici bir yaşama olamaz demek mi istiyorsunuz?"

Kafka sessizce başını eğdi.

Kısa bir duruştan sonra dedi ki: "Yalan, gerçeğin bizi ezebileceği korkusunun dile gelmesidir çoğu kez. Kendi küçüklüğümüzün, korktuğumuz günahın dışarı atılmasıdır."

Prag'da, Welzelplatz'a yakın Fransisken manastırını babamla ziyaret ettiğimizi söyledim ona.

Franz Kafka dedi ki: "Orası, seçmeye dayanan bir aile topluluğudur. Kişi kurtuluşa ermek için, kendi benliğini gönüllü olarak sınırlar; en yüce ve en gerçek malından, kendi kişiliğinden geçer. Dış bağlarla, iç özgürlüğünü başarır. Yasaya boyun eğmenin anlamı budur."

"Peki yasayı tanımıyan" dedim, "nasıl başaracak özgürlüğü?"

"Yasa, dayakla tanıtılacak ona. Yasayı tanımıyorsa, değnekle kırbaçla öğretilecek ona."

"Herkes, ergeç, gerçek bilgiye varmak zorundadır demek istiyorsunuz böylece."

"Ben öyle bir şey demedim. Bilginin değil, amaç olarak özgürlüğün sözünü ettim. Bilgi, ancak yoldur."

"Başarı yolu mu? Yaşama, bir iş, bir bağlanma öyliyse."

Kafka umarsız bir davranışta bulundu.

"Ta kendisi. İnsan kendinden öte göremez. Karanlıktadır."

Franz Kafka, benim ruhsal yaşayışımla ciddî olarak ilgilenen, benimle ergin biri gibi konuşan, böylece özgüvenimi güclendiren ilk insandı. Duyduğu ilgi, büyük bir bağıştı bana. Bunun hep bilincindeydim. Hatta bir gün bunu şöyle dile getirmiştim.

"Zamanınızı harcamıyor muyum? Ne aptalım ben. Siz bana neler veriyorsunuz, bense hiç bir şey veremiyorum size."

Kafka sözlerimden bayağı sıkılmıştı.

"Hadi hadi" dedi yatıştırırcasına. "Siz çocuksunuz soyguncu değilsiniz. Doğrusu, ben size zamanımı veriyorum, ama benim kendi zamanım değil ki bu, İşçi Kaza Sigortası Kurumunun. Onu benim zamanımla soymak için, sizinle elbirliği ediyoruz. Bu eşsiz bir şey ama! Hem siz aptal filan değilsiniz. Böyle sözleri

bırakın; bunlar ancak, gençliğinizin bağlılığından ve anlayışından sevinç duyduğumu söylemeğe zorlar beni"

Rıhtımda bir gezinti.

Kafka'ya sayrılandığımı, nezleden yatağa düştüğümü, *Saul* diye bir oyun üzerinde çalıştığımı anlattım.

Kafka, bu edebi girişimle çok ilgilendi. Ben bu oyun için üç katlı bir sahne kullanmak istiyordum. Üstüste üç düzlem üç ruhsal dünyayı gösterecekti: sokak ya da halkın özgür alanı; üzerinde kıralın sarayı ya da bireyin evi; en üstte de , ruhsal ve dünyalık gücün tapınağı ki, görünmiyenin sesi buradan konuşacaktı.

"Demek bütün , ucu bulutlar arasında yiten bir piramit" dedi Franz Kafka. "Peki ağırlık noktası? Bu oyundaki dünyanın ağırlık noktası nerde?"

"Altta, halkın yığın – temelinde" diye karşılık verdim. "İçinden birkaç bireysel kişi bulunsa da, adsız kalabalık üstüne bir oyun bu."

Franz Kafka kalın kaşlarını çattı, alt dudağını hafifçe öne çıkardı, dudaklarını dilinin ucuyla ıslattı ve bana bakmadan dedi ki: "Bence yanlış öncüllerden yola çıkıyorsunuz. Adsız, adı olmayan demektir. Oysa Yahudi halkı hiç bir zaman adsız olmamıştır. Tersine! Kişisel bir Tanrının seçkin halkıdır o. Yasanın yerine getirilmesine bağlı kaldıkça, adsız, dolayısiyla ruhsuz bir yığın düzeyine düşemez. İnsanlık, biçim veren Yasadan koptu mu, boz, biçimsiz,

dolayısıyla adsız bir yığın olabilir ancak. O zaman artık ne yukarı vardır, ne aşağı; yaşama, dümdüz bir varoluşa döner; ne dram kalır ve kavga; maddenin tüketimi vardır, çürüme vardır yalnız . Ama bu , Kutsal Kitabın ve Yahudiliğin dünyası değildir."

Kendimi savundum.

"Benim işim Yahudilikle, Kutsal Kitapla değil ki. Kutsal Kitaptan alınan, benim gözümde, bugünün yığınlarını vermek için bir araç sadece."

Kafka başını salladı.

"Tamam! Sizin yapmak istediğiniz doğru değil. Yaşamayı, bir ölüm benzetisine döndüremezsiniz. Günah olur."

"Günahla ne demek istiyorsunuz?"

"Günah, kişinin kendi görevinden yüz çevirmesidir. Yanlış anlamak, sabırsızlık ve miskinlik– bunlar günahtır. Ozanın işi, ayrı düşmüş ölümlüyü sonsuz yaşayışa, rasgeleyi yasallığa yöneltmektir. Yalvacça bir işi vardır onun."

"Öyleyse yazmak, yön vermektir" dedim.

"Gerçek söz, yön verir; gerçek olmıyan söz, yanlış yola saptırır" dedi Kafka. "Kutsal Kitaba, Yazı denmesi rasgele değildir. Tarihlik bir dünde kalmıyan, baştan aşağı çağdaş olan Yahudi halkının sesidir o. Siz bunu oyununuzda, mumyalaşmış bir tarih olgusu gibi ele alıyorsunuz, yanlış bir şey. Sizi doğru anlıyorsam, siz bugünkü yığınları sahneye çıkarmak

istiyorsunuz. Onların Kutsal Kitapla hiç bir ortak yönü yok. Oyununuzun çekirdeği bu. Kutsal Kitabın insanları, bir yasayla bağlanmış bireyler topluluğudur. Oysa bugünün yığınları, topluluğun her türlüsüne karşı koyuyorlar. İç yasasızlıklarından dolayı birbirlerinden kopuyor lar. Tedirgin devinişlerinin itme gücü budur. Yığınlar, bir evecenlik, bir konuşma, gümbürtülerle geçiyorlar çağın içinde. Nereye gidiyorlar? Nerden geliyorlar? Bilen yok. Nice yol alırlarsa, onca az yaklaşıyorlar ereğe. Güçlerini boş yere kullanıyorlar. İlerlediklerini sanıyorlar. Böylece –uygun adım yürüyerek– düşüyorlar boşluğa. O kadar. İnsanoğlu yurdunu yitirdi artık."

"Peki ulusculuğun gelişmesini nasıl açıklıyorsunuz?" diye sordum.

"Bu, söylediklerimin doğruluğuna tam bir kanıttır" diye karşılık verdi Frans Kafka. "Kişi hep elinde olmıyan için çabalar. Bütün ulusların ortak teknik ilerlemeleri, gittikçe onları ulusal özelliklerinden soyuyor. Bundan dolayı uluscu oluyorlar. Çağdaş ulusculuk, uygarlığın katı saldırışlarına karşı bir savunma akımıdır. Bu, en iyi Yahudilerde görülebilir. Barındıkları çevrede rahat edebilseler, o çevreyle kolayca anlaşabilselerdi, Siyonizm diye bir şey olmazdı. Ama çevremizin baskısı, kendi yüzümüzü bulduruyor bize. Yurda gidiyoruz. Köklerimize."

"Peki, Siyonizmin tek doğru yol olduğuna inanıyor musunuz?"

Kafka, sıkıntılı gülümsedi.

"Yolun doğruluğu, yanlışlığı, ancak ereğe vardıktan sonra anlaşılabilir. Şimdilik gidiyoruz hiç değilse. Kımıldıyoruz, demek ki yaşıyoruz. Çevremizde Yahudi düşmanlığı büyüyor, ama bu iyi bir şey. Talmud der ki, biz Yahudiler zeytine benzeriz, ezilince veririz en iyimizi."

"Bence, dünyada ilerliyen işçi akımı, Yahudi düşmanlığının daha fazla büyümesine göz yummıyacaktır" dedim.

Ama Franz Kafka başını hüzünle eğdi.

"Yanılıyorsunuz. Bence Yahudi düşmanlığı, işçi yığınlarına da geçecektir. Bu, İşçi Kaza Sigortası Kurumunda görülebilir. Bu kurumu işçi akımı doğurmuştur. Bundan dolayı, ilerlemenin ışıklı ruhuyla dolu olması gerekir. Ama durum ne? Kurum, karanlık bir kırtasiyecilik yuvası, bense göstermelik tek Yahudi olarak görevliyim burada."

"Çok acı" dedim.

"Evet, insanoğlunun durumu çok acı; çünkü sürekli büyüyen yığınların ortasında anbean daha da yalnızlaşıyor."

Yazanede Franz Kafka ile.

Masanın gerisinde yorgun oturuyordu. Kollar sarkmış. Dudaklar sımsıkı.

Gülümsiyerek elini uzattı.

"Korkunç kötü bir gece geçirdim."

"Doktora göründünüz mü?"

Dudak büktü.

"Doktor..."

Sol elinin ayasını yukarı doğru kaldırdı, sonra bıraktı.

"Kişi kendinden kurtulamaz. Bu yazgıdır. Yapılabilecek tek şey, seyretmek ve bizimle oynandığını unutmaktır."

Žižkov'da, Josenin Sokağında oturan Bayan Svatek. sabahları bizim evde hizmetçilik ederdi. Öğleden sonraları, İşçi Kaza Sigortası Kurumunda çalışırdı. Beni birkaç kez Franz Kafka ile görmüştü; Kafka'yı tanıyordu; derken bir gün bana onu anlatmağa başladı.

"Doktor Kafka, çok efendi adam. Ötekilerden bambaşka. Bunu size bir şey verişinde bile görebilirsiniz. Başkaları öyle bir veriyorlar ki, nerdeyse elinizi yakar. Onlar vermiyorlar– aşağlıyorlar, onur kırıyorlar. Bahşişlerini atası geliyor insanın. Ama Doktor Kafka veriyor, gerçekten veriyor, öyle bir veriyor ki, sevinç oluyor bu. Sözgelişi, o sabah yemediği bir salkım üzüm. Artmış. Başkaları nasıl bırakır, bilirsiniz. Oysa Doktor Kafka, hiç bir zaman tatsız bir yığın gibi bırakmaz onları, Üzümü, meyveyi tabakta güzelce bırakır. Yazaneye girdiğimde, bunlar acaba işinize yarar mı diye , lâf arasında sorar. Hayır, Doktor Kafka, yaşlı bir hizmetçiymişim gibi davranmaz bana. O çok efendi adamdır."

Bayan Svatek haklıydı. Kafka, armağan verme sanatını çok iyi biliyordu. Hiç bir zaman "Alın şunu, size armağanım olsun" demezdi.

Bana kitap ya da dergi verdiği zamanlar, yalnızca derdi ki: "Geri vermeniz gerekmez."

N. üstüne konuşuyorduk. N. nin aptal olduğunu söyledim. Kafka buna karşılık dedi ki "Aptal olmak, insanca bir şeydir. Nice zeki kimseler akıllı değildir; dolayısiyle, son bakışta, zeki bile olmadıkları görülür. Kendi anlamsız bayağılıklarından korktukları için, insandışı olurlar sadece."

Biraz kaba konuşan bir görevli vardı Kafka'nın yanında.

Yazanede yalnız kalınca, "Neci bu adam?" diye sordum.

"Doktor N. " dedi Kafka.

"Yabani" dedim.

"Neden? Başka çeşit bir göreneği var sadece. Belki de, ince davranışlardan nemene alçaklar türediğini gördüğü için, kaba çul giymeyi frak giymeğe yeğ tutuyor. O kadar."

Nemli güz havası ve erken bastıran kara kış, Kafka'nın sayrılığını azdırmıştı.

Masası boş ve ıpıssızdı yazanede.

Öbür masada oturan Doktor Treml, "Ateşi var" dedi. "Belki bir daha göremeyiz kendisini."

Eve üzgün gittim.

Masası bomboş kaldı– haftalarca.

Ama bir gün yine yazanedeydi Franz Kafka Solgun, öne eğik, gülümser.

Yorgun , yumuşak bir sesle, sadece bazı belgeleri teslim etmek ve masasından çeşitli özel kâğıtları almak için geldiğini söyledi. Pek iyi değilmiş. Birkaç gün sonra, Yüksek Tatra'ya gidecekmiş. Verem sağlık yurduna.

"Güzel" dedim. "Elden geldiğince çabuk gidin– olanağınız varsa."

Franz Kafka üzgün üzgün gülümsedi.

"İnsanın canını sıkan, güç olan da bu ya. Yaşamanın ne çok olanakları var, oysa herkes kendi varlığının kaçınılmaz olanaksızlıklarını yansıtıyor ancak."

Sesi birden kuru, katıltıcı bir öksürüğe döndü, ama çabucak yendi bunu.

Gülümseştik.

"Bakın" dedim. "Yakında her şey düzelecek".

"Her şey düzgün zaten" dedi Franz Kafka yavaşça. "Her şeye evet dedim. Böylece büyüye dönüyor acı, ölümse– tatlı yaşayışı kuran öğelerden biri oluyor ancak."

Tatra'daki sağlık yurduna gitmeden önce, ayrılırken, dedim ki: "İyileşecek, sapsağlam döneceksiniz. Gelecek, her şeyi düzeltecek. Her şey değişecek."

Kafka gülümsiyerek, sağ elinin işaret parmağını göğsüne koydu.

"Gelecek burda zaten, içimde. Değişme, gizli yaraların açığa çıkması olacak yalnız."

Sabırsızlandım.

"İyileşmeğe inanmıyorsanız, sağlık yurduna ne diye gidiyorsunuz?"

Kafka, yazı masasının üstüne eğildi.

"Her sanık, yargının ertelenmesi için çabalar."

Arkadaşım Helene Slavicek ile, Chlumetz'ten Prag'a dönmüştük. Geldiğimizi babama bildirmek üzre daireye gitmiştik. Merdivende Franz Kafka ile karşılaştık. Kendisini Helene'yle tanıştırdım.

İki gün sonra bana dedi ki: "Kadınlar tuzaktırlar, ancak – sonlu olana sürüklemek için dört yandan kollarlar erkekleri. Kişi bu tuzaklardan birine gönüllü düşerse, tehlikelerini yitirirler. Kişi bu tuzağı alışkanlıkla altedecek olursa, bütün dişi kıskaçlar açılıverirler yine."

Genç F. W. mutsuz bir sevgi yüzünden kendi canına kıymıştı.

Bunu tartışıyorduk.

Franz Kafka konuşma sırasında dedi ki: "Sevgi nedir? Yalın bir şey ne de olsa! Sevgidir, ne ki yaşamamızı çoğaltır, genişletir, zenginleştirir. Bütün yükseklilere, bütün derinliklere doğru, Bir taşıt olarak, sorunları öyle azdır ki. Ancak sürücü, yolcu, bir de yoldur sorunları."

On yaşındayken Fransız dadısının baştan çıkardığı, daha sonraları bütün genç kızlardan, kendi kızkardeşinden bile korkan, bu yüzden şimdi psikanalist Doktor Pötzl'ün tıbbî bakımın-

da bulunan okul arkadaşım W. yi anlattım ona.

"Sevgi hep onmak bilmiyen yaralar açar, sevgi hep pislik eşliğinde görünür de ondan" dedi Kafka. "Sevginin pislikten ayrılması, ancak sevilenin istemiyle olur. Ama sizin genç arkadaşınız gibi yardımsız bir erkeğin kendi sevgi – istemi yoktur, bu yüzden pislik ona bulaşır. Hamlıktan ileri gelen şaşkınlığının kurbanıdır o. Bu gibi şeylerden büyük zararlar doğabilir. Bir adamın acı yüzçizgileri çoğu kez, bir çocuğun taşkesilen şaşkınlığıdır sadece."

Bir gün ben, bir gezinti sırasında, arkadaşım Helene S. nin sözünü ederken Franz Kafka dedi ki: "Erkek, sevgi ânında, yalnız kendisine karşı değil, bütün öbür erkeklere karşı da sorumludur. O sıra, yargı gücünü eksilten bir çeşit esrime içinde bulur kendini. İnsan Ben'inin içeriği, ânlık bilincin daracık görüş alanından büyüktür. Bilinç, Ben'in bir parçasıdır ancak. Ama kişi, her kararıyla, bütün Ben'ine doğrultu verir. Anlaşmazlığın doğurduğu en olağan ve en çetin çatışmalar böyle başlar işte."

C. Üstüne konuşurken Kafka dedi ki: "Şehvet* (Sinnlichkeit) sözünün kökü duyudur (Sinn). Bunun çok kesin bir önemi vardır. Kişi ancak duyularla (Sinne) varır anlama (Sinn).

* Almancada şehvet, kösnü anlamına gelen *Sinnlichkeit*'in kökü *Sinn*, duyu demektir; ama bu sözün anlamlarından biri de *anlam*'dır. (Çeviren)

Tabii, bu yol da tehlikelerle doludur. Kişi aracı, amaçtan üstün tutabilir. Dikkatimizi anlamdan (Sinn) uzaklaştıran şehvete (Sinnlichkeit) varır böylece."

Kafka'da, alaylı söz oyunlarına ve kendine vergi dil cambazlıklarına büyük bir eğilim sezdiğimi hatırlarım. Ama buna, notlarım arasında ancak bir tek örnek bulabiliyorum.

Lise birdeyken, Otto Julius Bierbaum'un romanı *Prens Kukuck*'un kirayla okutulduğunu, bunun çok etkin bir iş olduğunu anlatmıştım ona.

"Bizi çeken çapkınlıklarını anlatışıydı" dedim.

"Harabatî (Wüstlinge) de öyle" dedi Kafka. "Bu söz bende hep, harap, ıssız yerlerin (Der Wüste) görüntüsünü uyandırır. Harabatî, harap yerlerde yitendir."

"O harap yerler, kadındır" dedim.

Franz Kafka omuz silkti.

"Belki. Yalnızlığının kaynağı, haz kaynağıdır. İçtikçe ayılır. Sonunda, susuzluğunu dindiremez artık; o da içer böylece, ama susuzluğu giderilmez. Harabatî budur."

Porič'teki o eski İşçi Kaza Sigortası Kurumu yapısının karşısında, kahverengiye çalan altınsarısı bir eski otel vardı, *Zum goldenen Fasan.* Daha çok, otelin önünde bir aşağı bir yukarı gezinen kadınların uğradığı, tek katlı bir evdi.

Bir gün, Sigorta Kurumunun önünde kendisini beklerken, Doktor Kafka dedi ki: "Kızların gezinmesini nasıl dört gözle seyrettiğinizi tâ yukardan gördüm. Bu yüzden çabucak indim."

Yüzümün kızardığını sezdim, dedim ki: "Bu kadınlar beni ilgilendirmiyorlar. Ben, doğrusu, yalnız müşterilerini merak ediyorum."

Kafka yan yan süzdü beni, bakışını tam öne çevirdi ve az sonra dedi ki: "Çek dili öyle derin, öyle kesin ki. Bu kadınlar için kullanılan *bludcika* (Yalancı Işık) deyimi, şaşılacak derecede doğru. Kendilerini bu titrek bataklık gazlarıyla ısıtmak isteyen erkekler, nice zavallı, nice donmuş olmalı. Bunlar öylesine düşkün ve yitiktirler ki, meraklı bir bakış inciltebilir. Bunun için onları seyretmemek gerekir. Ama başını öte çevirmek de, horgörme belirtisi sayılabilir. Zor.. Sevgiye giden yol hep pislik içinden geçer. Ama yolu horgören, amacı kolayca şaşırabilir. Bunun için, yolun çeşitli sıkıntılarına alçakgönüllülükle katlanmak gerekir. Kişi amaca ancak böyle erer – belki."

Franz Kafka'yı Poric'teki yazanede ziyaret ettiğim sıralarda, annemle babamın evliliği çetin bir bunalım içindeydi. Evdeki çatışmalar bana acı veriyordu. Kafka'ya dert yandım ve çevremdeki tedirdinliğin, edebî çalışmalarımı kesenkes etkileyen bir durum olduğunu açıkça söyledim ona.

"Evdeki durum başka türlü olsaydı, belki de hiç yazmazdım" dedim. "Tedirginlikten kaçmak, çevremdeki, içimdeki sesleri işitmemek istiyorum, bunun için de yazıyorum. Nasıl bazı kimseler akşamları, evdeki can sıkıntısından kurtulmak için, kıl testereyle saçma sapan şeyler yaparlarsa, ben de, yalnız kalmağa, beni boğan çevreden kendimi ayırmağa nedenler sağlıyabilmek için sözleri, cümleleri ve paragrafları bir araya tutturuyorum."

"Doğru" dedi Franz Kafka. "Pek çok kişi aynı şeyi yapar. Flaubert, bir mektubunda, "romanım, çevrenin dalgalarında boğulmamak için tutunduğum bir kayadır" diye yazıyor."

"Eh, ben de bir Gustav'im, ama Flaubert değilim" dedim gülümsiyerek.

"Ruh sağlığı tekniği, apayrı kişilere vergi değil ki. Flaubert'in adı sizi rahatsız etmesin diye, belli bir çağda tıpkı sizin şimdi yaptığınızı yaptığımı itiraf edeceğim. Yalnız, benim durumum biraz karışıktı. Kendimi bitiş – noktasında yakalıyabilmek için, yaza karalıya koşuyorum kendi önümde. Kendimden kurtulamıyorum.

Annemle babam arasındaki gerginlik, Franz Kafka ile konuşmalarımızda yansıyordu.

"Aile yaşayışı denen şeye katlanamıyorum" dedim.

"Kötü" dedi Kafka, iç yakınlığı duyarak. "Aile yaşayışını sadece gözleseniz, nasıl olur? Aileniz, kendisiyle yaşadığınızı sanır, içi rahat

eder. Aslında bir parça doğru olur bu. Ailenizle yaşarsınız, ama ayrı koşular üzre. O kadar. Siz çemberin dışında, yüzünüz ailenize dönük yaşarsınız, bu da yeter. Belki arasıra, ailenizin gözlerinde kendi görüntünüzü bile görebilirsiniz– küçücük ve bahçedeki bir cam küre üstüne çizilmiş gibi."

"Bana önerdiğiniz, su katılmamış bir ruh cambazlığı" dedim.

"Doğru" diye başını eğdi Kafka. "Bu her günkü cambazlık. Kişi genellikle pek göremediği için, tehlikelidir. Ama bu cambazlık yüzünden, kişinin boynu değil, doğrudan doğruya ruhu kopabilir. Kişi bundan ölmez, ancak değerli bir hayat emeklisi olarak sürdürebilir varlığını."

"Kimi örnek gösterebilirsiniz?"

"Kimseyi. Kişi ancak kuraldışı olanları örnek gösterebilir. Anlayışlı denen kimseler, hayatın sakat kişileridirler çoğu kez. Bunlar büyük bir çoğunluktadırlar, işlerine gelmiyen örneklere katlanmazlar."

Bir gün yine ailem içindeki kavgalardan yakınırken, Kafka dedi ki: "Heyecanlanmayın. Sakin olun. Sessizlik, güclülüğün dile gelmesidir. Karşıtlıklar yasasıdır, bu. Onun için sakin olun. Sakinlik, sessizlik kişiyi özgür kılar – darağacında bile".

Kafka'ya, babamın müzik çalışmamı istemediğini söylemiştim

"Bu yasağa boyun eğecek misiniz?" diye sordu Kafka.

"Neden eğecek mişim?" diye karşılık verdim. "Benim kendi kafam yok değil ya."

Kafka yüzüme çok ciddî baktı.

"Kendi kafanızı kullanmak, onu yitirmenin en kolay yoludur çoğu kez" dedi. "Tabii ben sizin müzik çalışmanıza karşı bir şey söylemiyorum. Tersine! Ancak us sınavını geçen tutkularda güç ve derinlik vardır."

"Müzik tutku değil, sanattır" dedim.

Ama Franz Kafka gülümsedi.

"Her sanatın gerisinde tutku vardır. Siz bunun için müziğiniz uğruna dövüşüyor, acı çekiyorsunuz. Bunun için babanızın yasaklarına boyun eğmiyorsunuz; müziği ve müzikle ilgili şeyleri öz annenizden, babanızdan daha çok seviyorsunuz da ondan. Ama sanatta bu hep böyledir. Kişi, yaşamasını kazanabilmek için, onu elden çıkarmak zorundadır."

Annemle babam arasındaki gerginlik, boşanma davasına dek varınca, evden ayrılacağımı söyledim Kafka'ya.

Kafka yavaşça başını eğdi.

"Acı. Ama bu durumda yapabilecek en iyi şey. Bazı şeyler ancak, ters yönde bilinçli bir sıçrayışla başarılabilir. Kişi, yitirdiği yurdu bulabilmek için, yabancı ülkelere gitmek zorundadır."

Geceleri çalgı çalarak geçimimi sağlayacağımı söyleyince, dedi ki:

"Sağlığa çok zararlı. Ayrıca, kendinizi insan topluluğundan koparırsınız. Yaşamanın geceyanı, sizce gündüzyanı olur, insanların gündüzü düşe döner. Farkına varmadan, çevrenin size taban tabana zıt bir noktasına geçmiş olursunuz. Şimdi, gençken, hiç bir şeyin farkına varmazsınız, ama daha sonra, birkaç yıl içinde, önünüzdeki boşluktan gözlerinizi kaparsınız, görme gücünü yitirirsiniz, ve çevre taşarak yutar sizi."

Annemle babamın davası için alınan boşanma kararını dinledikten sonra, Franz Kafka'yı ziyaret ettim.

Çok heyecanlıydım, acılıydım, dolayısiyla– haksızlık ediyordum.

Yakınmalarım tükenince, Kafka dedi ki:

"Sakin ve sabırlı olun. Bırakın kötülük, tatsızlık, üstünüzden sessizce geçip gitsin. Onlardan kaçınmağa çalışmayın. Tersine: iyice gözleyin onları. Bırakın tepkisel sinirliliğin yerini etkin bir anlayış alsın, büyüyerek her şeyin üstüne çıkarsınız böylece. İnsan büyüklüğü, ancak kendi küçüklüğünü aşarak erebilir."

1924 Yazında, Brüx'e yakın Obergeorgenthal'daydım. 20 Haziran Cuma günü, evet Cuma günü, Prag'daki bir dostumdan, ressam Erich Hirt'ten bir mektup aldım.

Yazıyordu ki:

"Az önce *Tagblatt*'ın yazı kurulundan, yazar Franz Kafka'nın 3 Haziranda, Viyana'ya

yakın Kierling'de, küçük, özel bir sağlık yurdunda öldüğünü öğrendim. Ama II Haziran 1924 te buraya, Prag'a, Straschnitz'deki Yahudi mezarlığına gömülmüş."

Babamın duvardaki, başucumda asılı küçük resmine baktım.

14 Mayıs 1924 te, hayattan kendi isteğiyle ayrılmıştı.

Yirmi bir gün sonra, 3 Haziranda, Kafka öldü.

Yirmi bir gün sonra...

Yirmi bir gün...

Yirmi bir....

Gençliğimin duygu ve ruh ufku parçalanırken, tam bu yaştaydım.

Kafka
olmasaydı
çağımızın
batı edebiyatı
olmazdı

J. P. SARTRE

Kafka bizi
insan düşüncesinin
son sınırlarına
getirdi.

A. CAMUS

Gustav'ın
bu kitabını okurken
sanki aziz dostum
Franz Kafka dirilmiş de
yanıma gelmiş
sandım.

MAX BROD

Bu kitap çağımızın düşünürlerini devamlı etkilemiş olan K a f k a üzerine yazılmış en iyi anı kitabıdır.

4 Lira

KAPAK BASKISI : ÜNDER MATBAA - ANKARA